

Ethiopianness and Ethiopia in *Hade Zanta (A Story)* a Pre-Referendum Eritrea Tigrigna Novel

Getahun Mesele Melku*

Abstract

The purpose of this study is to describe Ethiopianness and the image of Ethiopia in Hade Zanta (a story), a pre-referendum Eritrea Tigrigna novel, as well as the national identity of the novel. Following the referendum held in June 1993 G.C., without paying attention to the spirit of the time that the texts have been grounded, Eritreans considered that earlier works are Eritrean literatures, including Hade Zanta. The current study was initiated on the basis of this assertion. In order to argue that Hade Zanta is Eritrean and/or Ethiopian Tigrigna literature, it demands looking into its critique and history from the text. Purposive sampling was employed to select themes of national identity. To interpret the novel's identity endeavors, historicizing and politicizing have been made aligning with the spirit of the time; identity issues of Ethiopianness and Ethiopia were also analyzed by juxtaposing King (Government) and Flag, Heroism, Natural Ecology and Homesickness. The intermingled presentation of story, event, and characters' experience in the novel in its part magnifies the internal and external image of Ethiopianness and/or Ethiopian; as the historic and political interpretation codes showed, the novel's national representation, and thus, the novel's national literary identity is found to be Ethiopian.

Key words and phrases: *Ethiopia and Ethiopian, National Literature, Hade Zanta, King and Flag, Heroism, Natural Ecology and Homesickness*

*Assitant Prof. in Ethiopian Literature and Folklore, Dept. of Tigrigna, College of Social Sciences and Languages, Mekelle University; email: getmesmele@yohoo.com

ኢትዮጵያዊነት እና ኢትዮጵያ በሓደ ዛንታ የቅድመ ኤርትራ
ሪፈረንደም ትግርኛ ልቦለድ

ጌታሁን መሰለ

አጠቃሎ

የዚህ ጽሑፍ ዓላማ፣ በሓደ ዛንታ የትግርኛ ልቦለድ የቀረበውን ኢትዮጵያዊነት እና መልክን ኢትዮጵያ በመግለጥ የልቦለዱን ብሔራዊ ማንነት ማመልከት ነው። ግንቦት 1985 ዓ.ም. የተካሄደውን ሪፈረንደም ተከትሎ ኤርትራዊ ማንነት የያዙ ወገኖች ድርሰቶቹ የተገኙትን ዘመን እና የዘመን መንፈስ ሳያገናዝቡ ቀዳሚዎቹን ሥራዎች "የኤርትራ ትግርኛ ሥነ ጽሑፍ ናቸው" ይላሉ። ይህም ሓሳብ ለዚህ ጥናት መደረግ ቀስቃሽ ምክንያት ሆኗል። መሰል ፍረጃ ከተጣለባቸው ድርሰቶች መካከል ሓደ ዛንታ አንዱ ነው። ሓደ ዛንታን "የኤርትራ እና/ወይም የኢትዮጵያ ትግርኛ ሥነ ጽሑፍ ነው" ለማለት ደግሞ አስቀድሞ ኒሱንና ታሪኩን ከራሱ ክልቦለዱ ውስጥ ማውጣት እና "የሥነ ጽሑፍን ብሔራዊ ማንነት" መወሰን ይገባል። ይህንንም ለማሳየት ይቻል ዘንድ ብሔራዊ ማንነትን የሚያመለክቱ ይዘቶች በዓላማ ተኮር ስልት ተመርጠው ቀርበዋል። ዘመኑን በዋጀ አኳኋን የልቦለዱን ማንነታዊ ይዘት ለመፈክር፣ "ሂስቶሪሳይዝ" እና "ፖለቲሳይዝ" የማድረግ ተግባር ተከናውኗል። ኢትዮጵያዊነት እና ኢትዮጵያ የሚባሉ ማንነታዊ ይዘቶችም ከንጉሥ (መንግሥት) እና ባንዴራ፣ ከጀግንነት፣ ከተፈጥሮ ሥነ ምግባር እና የኢድባር (የቀየ) ውልታ ጋር በማስተዋገር ('juxtapose' በማድረግ) ታትተዋል። ታሪክ፣ ኹነትና የገፀ ባሕርያት ገጠመኝ በልቦለዱ ተሰናስሎ የቀረበበት አኳኋን በበኩሉ፣ የኢትዮጵያ እና/ወይም የኢትዮጵያውያን ውጫዊና ውሳጣዊ ገፅታ ግዘፍ እንዲነሣ አድርጓል፤ የታሪክና የፖለቲካ ፍካሬ አሃዶቹ የድርሰቱን ብሔራዊ ውክያት በማሳየታቸውም የልቦለዱ ብሔራዊ ሥነ ጽሑፍ ማንነት ኢትዮጵያዊ ሆኖ ተገኝቷል።

የማተኮሪያ "ቃላት"፦ ኢትዮጵያና ኢትዮጵያዊነት፣ ብሔራዊ ሥነ ጽሑፍ፣ ሓደ ዛንታ፣ ንጉሥ (መንግሥት) እና ባንዴራ፣ ጀግንነት፣ የተፈጥሮ ሥነ ምግባር እና የኢድባር (የቀየ) ውልታ።

ጌታሁን መሰለ

መግቢያ

ኢትዮጵያ ከዓለማዊ እስከ መንፈሳዊ ባሉ ድርሳናት በደማቅ የተጻፈች፣ ገናና ታሪክ፣ ሳቢ ባህል፣ ድንቅ ተፈጥሮ ያላት ሃገር ናት። ጂኦ ፖለቲካዊ አቀማመጧና የተፈጥሮ ሃብቷ፣ የዓለም ቀደምት ሥልጣኔ ጸጋዎች ተጋሪነቷና መንፈሳዊ እሴቶቿ የተመራማሪዎችና የጎብኝዎች መዳረሻ ከማስደረጋቸው በመለስ እስከ ዛሬ በውጭ ሃይማኖተኛ እና/ወይም ወታደራዊ ኃይሎች እይታ እንድትገባም አድርገዋታል። የውጭ ኃይሎችን ቀጥታዊ ወረራ እና የእጅ አዙር ቅርምት ተከትለው በተፈጠሩ ክስተቶችም 'የሃገሪቱ ግዛታዊ ቅርጽ እየተለዋወጠ መጥቷል' (ባሕሩ፣ 2000)። ሕዝቦቿ በአዘቦትና በበዓላት የሚሠሯቸው፣ የሚናገሯቸው፣ የሚከውኗቸው ሃገረሰባዊ እሴቶች እና 'ታሪኮች፣ ቋንቋዎች፣ ሥነ ጽሑፎች በደምብ መታወቅና መጠናት ይችላሉ ዘንድ' (በእምነት፣ 1947፣ ኢያልነህ፣ 1977) የበርካታ ዓውድ ምሁራንን እና ተመራመሪዎችን ትኩረት ይሻሉ። ይህ የሥነ ጽሑፍ ታሪክ ጥናት በበኩሉ ሃገሪቱ ሃብቷን ለማወቅና ራሷን ለመግለጥ ከሚያስፈልጓት ነገሮች መካከል የሚጠቀስ ጉዳይ ነው። (በማስከተል፡ የጥናቱ ዳራ፣ የጥናቱ ቀስቃሽ ምክንያት፣ እና የአጠናን ዘዴ የሚሉ ንዑሳን ክፍሎችን እንመለከታለን።)

0.1. የጥናቱ ዳራ

የዚህ ጽሑፍ ዓላማ፣ ጊሱ ከራሱ ከልቦለዱ መውጣት ስላለበት ከገፀ ባሕርያቱ ውክልና፣ ከደራሲ-ተራኪ ድምጸት አኳያ በሓደ ዛንታ የቀረበው ኢትዮጵያዊነት እና መልክዓ ኢትዮጵያ ምን እንደሚመስል መግለጥ እና የልቦለዱን ብሔራዊ ሥነ ጽሑፍዊ

ኢትዮጵያዊነት እና ኢትዮጵያ በሓደ ዛንታ የቅድመ ኤርትራ

ሪፈረንድም ትግርኛ ልቦለድ

ማንነት ማመልከት ነው። ማንነት፣ አንድም፣ የጸናው ሲነቀነቅ፣ የተረጋጋው ሲረበሽ፣ የጠራው ሲደፈርስ...፤ አንድም ደግሞ፣ አንድ አካል በሆነ ወገን ቤተኛ እና/ወይም ዳረኛ ሲደረግ የሚፈጠርና እንደ ኸኩነቶች አፈጻጸም የሚለዋዋጥ ነገር ነው። በልዩ ልዩ ገፊና ሳቢ ምክንያቶች የተነሳም ግለሰቦች ሆኑ ቡድኖች አዳዲስ ማንነቶች ሊኖሯቸው ይችላሉ። 'እያንዳንዱ ግለሰብ የአሁን መስተጋብር ቅምርብቻ ሳይሆን የሁሉም መስተጋብሮች ታሪክ እና የሁሉም ሕሊናዎች ድምር' በመሆኑም (Gramsci, 1975)፣ 'አሁኖችንን በአግባቡ ለማወቅ፡- ሕሊናችንን መገንዘብ፤ ማን እንደሆንን፣ ማንን መሆን እንዳለብን፣ ወደፊት ምን መሆን እንዳለብን የሚነግሩንን የማንነት መሠረቶች ከተለያዩ ሰነዶች፣ ባህላዊ፣ ፖለቲካዊ እና ሃይማኖታዊ ማጠየቂያዎች መረዳት ይኖርብናል' (Habib, 2005)። ባህላዊ፣ ፖለቲካዊ፣ ሃይማኖታዊ፣ ታሪካዊ፣ ምላሽ፣ ርዕዮተ ዓለማዊ... ጉዳዮችን ከሚያመላክቱ እና የዘመንን መንፈስ ከልዩ ልዩ የማንነት መገለጫዎች አኳያ ከሚያስቃኙ ሰነዶች መካከልም ሥነ ጽሑፍ እና የሥነ ጽሑፍ ታሪክ ጥናቶች ይጠቀሳሉ።

ለምሳሌ፣ የእንግሊዝኛ ሥነ ጽሑፍ ታሪክ፡- ከባህላዊና ታሪካዊ መዋሕድ፣ ከታላላቅ ሰዎቻቸው፣ ከሃገራዊ ወይም ዓለማዊ ሃሳቦች የኸኩነቶች ክስተት፣ ከሃገራት ውሱን ሥነ ልሳናዊ ኸኩነት፣ ከልዩ ልዩ ሥነ ጽሑፍ ጠገኖች (essence) እና ዘውጦች፣ ከሥነ ጽሑፍና የሥነ ጽሑፍ ተቋማት የአፍልቆት/የተቀብሎ ዝምድና ወዘተ. አኳያ ሲጠና ይስተዋላል። ከእንግሊዝኛ ተከቦር ሰፊ የታሪክ ጥናት በተለየ፣ ለምሳሌ ይዘትን፣ ሃገርንና ኪናዊ ቅጣምባርን በማቆራኘት፣ ኢምፓየሪዝን ነጥሎ "ብራንድ" ለማድረግ በተፈለገም ጊዜ እንግሊዘነትን ('Englishness') መሠረት ያደረገ የሥነ ጽሑፍ ታሪክ

ጌታሁን መሰለ

ሲጻፍ ይታያል። ይህም የሚሆንበት ምክንያት፣ 'ምስላቶች (texts) የአንድ የተለየ ማኅበረሰብና የተለየ ዓውድ ውጤቶች በመሆናቸው' (Green & Jill, 1996)፤ በሥነ ጽሑፍ፣ በታሪካዊ ዓውዶች እና በማኅበራዊ ገጠመኞች መካከል የተጣማ ትስስር ስላለ፣ በቀጥታ ወይም በተዘዋዋሪ መልኩ የሚጻፍ የሥነ ጽሑፍ ታሪክ ከብሔራዊ ማንነት ጋር ስለሚያያዝ ነው (Bate, 2002)። ሥነ ጽሑፉ ከብሔራዊ ማንነት ጋር እንዲያያዝም፣ ስለምን ምስላቱ እንደተጻፈ፣ ለእነ ማን እንደተጻፈ፣ ምን ዓይነት ሃይማኖታዊ ወይም ሞራላዊ ወይም ፖለቲካዊ ዓላማዎች እንዳነቃቁት፣ ታሪካዊና ባህላዊ አጋጣሚዎቹ ምን እንደሆኑ ማወቅ ያስፈልጋል (Habib, Ibid)።

ወደራሳችን ስንመለስ፣ Hailu (1981, 2017)፣ Ghirmai (1999, 2010) እና ጌታሁን (1996፣ 2006ሀ፣ 2006ለ) የትግርኛ ሥነ ጽሑፍን ታሪክ ለመመርመር ሞክረዋል። ለምሳሌ፣ ኃይሉ ትኩረቱን በትግርኛ በተጻፈው ሥነ ጽሑፍ ፈር (aspect) ላይ አድርጓል። የፈጠራና የጋዜጣ ጽሑፍን ተመልክቶም የይዘት መግለጫ ሰጥቷል፤ ለአንዳንዶቹም በገፀ ባሕርያቸው በኩል አድርጎ ኤርትራዊ ሲል ብሔራዊ ማንነት እንዲላበሱ የማድረግ አዝማሚያ አሳይቷል። ግርማይ በበኩሉ "የኤርትራ ትግርኛ ሥነ ጽሑፍ ታሪክ" ብሎ በመነሣቱ ድርሰቶቹ ያልበቀሉበትን ታሪካዊ ዓውድና ማኅበረሰባዊ አጋጣሚ ሁሉ ኤርትራዊ በማለት ኢትዮጵያን እንደ አምፓየር አድርጎ በፖስት ኮሎኒያዊ ሓቲት አቅርቧል። ጌታሁን ደግሞ፣ 'የሥነ ጽሑፍ ታሪክ ሆነ አማካኝው ታሪክ ያለው ሕሊና ይዘት በራሱ ሁሉን አቀፍ ዓውድ ውስጥ ሆኖ መጠናት አለበት፣ ኢትዮጵያን የኤርትራ ቅኝ ገዥ አድርጎ በፖስት ኮሎኒያዊ ሓቲት የቀደመውን የትግርኛ ሥነ ጽሑፍ መመልከትም

**ኢትዮጵያዊነት እና ኢትዮጵያ በሓደ ዛንታ የቅድመ ኤርትራ
ሪፈረንደም ትግርኛ ልቦለድ**

”overinterpretation”⁵ ነው’ ይላል። በዚህም፣ የጌታሁን ሥራ ከእርሱ ቀድሞ ለቀረበው የግርማይ ጥናት ግብረመልሳዊ አንብቦታሳብ (antithesis) ሆኖ ቅድመ ግንቦት 1985 ዓ.ም. የታተሙ ድርሳናት በሚገልፁት የዘመን መንፈስ አማካኝነት የኢትዮጵያ ብሔራዊ ሥነ ጽሑፍ ሃብቶች ናቸው ሲል ሞግቷል።

ባጭሩ፣ ሥነ ጽሑፍ፣ ሰዎች የሚያደርጓቸውንና ስለ ዓለሙ የሚኖራቸውን ግንዛቤ ለትውልድ ለማሸጋገር እንደ አንድ መሣርያ የሚጠቀሙበት የኸነቶችና የሐሳቦች ሥነ ልሳናዊ ሰነድ ጭምር ነው። በእርሱ ላይ የሚደረግ ጥናትም የዚያን ዘመን መንፈስ እና ማንነት ለማወቅ ይረዳል። የዘመኑ መንፈስ ባስመለከተው ልክ የሚታይ ማንነት ያለው ሥነ ጽሑፍም እንደ ሰዎች ሁሉ የሚታወቅበት ብሔራዊ ማንነት ይሰጠዋል። ከዚህ አኳያ፣ የሓደ ዛንታን ብሔራዊ ማንነት ማረጋገጥ ማለት የሃገርን ብሔራዊ ባህላዊ ሃብት መጠበቅ ማለት ይሆናል። የዚህ ጥናት ጥንስስ ሆነ ድምዳሜ በበኩሉ በዚህ ልክ እንዲታይ ሆኖ የቀረበ ነው።

0.2. የጥናቱ ቀስቃሽ ምክንያት

ሥነ ጽሑፍ የፍቺ ርብራብ ያለው ምስላታዊ ፍብርክት (artifact) በመሆኑ፣ ‘ሁሉም በአንድ ዓይነት አገባብ አንብቦ እኩል የሚረዳው ጉዳይ አይደለም’ (Skura, 1992)። የሥነ ጽሑፍ ‘ፍካሬዎችን መላልሰን ለመፈክር የምንፈልገውም ነገሮችን ይበልጥ በመፈክር ወሳኝ ይዘቶችን ነቅሰን ለማውጣት እንድንችል ነው’ (Montaigne በDerrida, 2001)። የመመልከቻ ጥግ (perspective)፣ የአፈካከር ኸነት

⁵ “overinterpretation”፣ ምስላቶችን በማስገደድ አንባቢው በሚፈልገው መልኩ የመፈክር ተግባር ነው (Eco, 1992)።

ጌታሁን መሰለ

(interpretation)፣ የሓሳብ አሰዳደር ሂደት (narration) በበኩላቸው ከብዙው መካከል የሚጠቀሱና የሥነ ጽሑፍን አጠናን የሚያስተሳስሩ መርኖች ስለሆኑ፣ የሥነ ጽሑፍ ታሪክ፣ ጥሩ አንድምታ ማቅረብ፣ ጥሩ ሥነ ጽሑፍ ያደረገው መስጠት ይሆናል (De Man, 1971)። በሥነ ጽሑፍ ፍብርክቶች፣ በደራሲያን ሆነ በዘመናት መንፈስ ላይ ትኩረት የሚያደርገው የሥነ ጽሑፍ ታሪክ ጥናትም ከግለሰባዊ ጉዳዮች ይልቅ ማኅበራዊ ስለሆኑ ተግባራትና ተቋማት በማውሳት የተሻለ ምስጢር ገላጭ የሆነ ይዘት ያቀርባል። ኂሳዊና ታሪካዊ አቀራረቦች በአግባቡ ይጎለብቱ፣ ዘንድም ኂሱና ታሪኩ ከራሱ ከሥራው መውጣት ይኖርበታል (Sötér, 1973)።

ከዚህ አኳያ፣ ሓደ ዛንታን በብሔራዊ የሥነ ጽሑፍ መሥፈርቶች አማካይነት በመገምገም እና በተሻለ ፍካሬ መልሶ በመፈክር በሚገኝ ውጤት የልቦለዱን ብሔራዊ ማንነት መወሰን፣ እንደ አንድ ባህላዊ ሃገራዊ ሃብት ተገቢ የባለቤትነት ጥበቃ ማድረግ ተገቢነት ይኖረዋል። ይህም የሚሆነው፣ አንድም፣ የዘመኑን መንፈስ ተግኝን በፖስት ኮሎንያላዊ እስሮች ሽፋን ሆነ በሌላው ያልተለየ መሥፈርት እና ከሥራው ባልተገኘ አስረጅ ልቦለዱን ኤርትራዊ ለማድረግ የተፈጸመው ተግባር ትክክል እንዳልሆነ በማስረገጥ፣ አንድም፣ ድኅረ ቅርምት አፍሪካ በተፈጠሩ አዳዲስ ማንነቶች ስሌት ቅድመ ግንቦት 1985 ዓ.ም. የኤርትራ ሪፈረንደም የነበረውን ኢትዮጵያዊ ማንነት ድኅረ ሪፈረንደም ባለ አዲስ ማንነት ለመፈረጅ የተያዘው ሥራ ታሪካዊ፣ ማኅበራዊ፣ ሥነ ልቡናዊ እማኝ እንደሌለው በመጠቆም ነው። ስለሆነም፣ የዚህ ጥናት ቀስቃሽ እነኝህ እየተገለፁ የመጡን የማስረጃ ፍለጋዎችና የልቦለዱን ብሔራዊ ማንነት ለማረጋገጥ ተጨማሪ ንባብና ተጨማሪ ፍካሬ የሚያስፈልገው ሆኖ መገኘት

ነው።

ኢትዮጵያዊነት እና ኢትዮጵያ በሓደ ዛንታ የቅድመ ኤርትራ
ሪፈረንደም ትግርኛ ልቦለድ

0.3. የአጠናን ዘዴ

ይህ ጽሑፍ በጥልቅ የምስላት ንባብ ላይ ተመሥርቶ ጉልህነት ያላቸውን የተመረጡ አስረጆች "ሂስቶሪሳይዝ" እና "ፖለቲሳይዝ" በማድረግ የተጠኙን ልቦለድ ብሔራዊ ማንነት ማመላከት ላይ ትኩረት አድርጓል። በዓላማ ተኮር ስልት ኢትዮጵያዊነት እና ኢትዮጵያ የሚሉ ማንነታዊ ይዘቶችን ከንጉሥ (መንግሥት) እና ባንዴራ፣ ከጀግንነት፣ ከተፈጥሮ ሥነ ምግባር እና የአድባር (የቀየ) ውልታ ጋር በማስተዋገር ለመፈክር ይረዳ ዘንድም፣ ተደጋጋሚ የምስላት ንባብ፣ የአስረጅ መረጣና ውገና፣ እና የፍክራ ተግባር ተፈጽሟል።

ከዚህ በመለስ፣ *Journal of Literary Theory* (2013)፣ መጣጥፍ ለማሰባሰብ ባወጣው የጥሪ መግቢያ፣ በሥነ ጽሑፋዊ ታሪክ ንድፈ ሐሳቦችና ሞዴሎች ላይ (እኤአ ከ1980ዎቹ ጀምሮ) በባህልና በሥነ ጽሑፍ ጥናት ምሁራን መካከል በተቃርኖ የታጠረ ተደጋጋሚ ውይይት እንደተደረገባቸው ያስቀምጣል። በዚህም፣ የተለያዩ ሞዴሎች በየጊዜው ተዋውቀዋል፣ ተተኝተዋል። ኃያስያንና ፈላስፎች ስለ ሥነ ጽሑፍና ስለ ሥነ ጽሑፋዊ ኂስ ሁሌ ንድፈ ሐሳብ ቢቀምሩም፣ በፍልስፍና፣ በፖለቲካ ንድፈ ሐሳብ፣ በፍካሬ ልቡና፣ በማህበራዊ ንድፈ ሐሳብ እና በሥነ ጽሑፋዊ ኂስ መካከል ያለው ድንበር ድንገት እየፈረሰ እና እየተቃየጠ በመምጣቱ በሥነ ጽሑፍ ጥናት በኩል "ፍጹማዊ የአቋም ለውጥ" ተስተውሏል (Waugh, በRice & Patricia, 2001)። እንዲህ ሆኖ እያለ ደግሞ፣ "ሥነ ጽሑፋዊ ኂስን ያለ ሥነ ጽሑፋዊ ንድፈ ሐሳብ መተግበር አይቻልም" (Greenfield, 2007) የሚል አስተሳሰብ በአካዳሚ ሰዎች በኩል ጽኑ አቋም

ጌታሁን መሰለ

የተያዘበት ጉዳይ ሆኖ ይገኛል። ይህ አስተሳሰብ ሆነ ትግበራ በበኩሉ ሌላ አማራጭ ስለሌለ ሳይሆን ሊቃውንቱ የአንድ "ism" አውታሮችን ተጠቅመው በሚኒሱበት ጊዜ የሚያገኙት ትርጉም ከአውታሮቹ ጋር ሲገጥም የትክክለኛነታቸው በእንተራሳዊ ማረጋገጫ (self-affirmation) አድርገው ስለሚጠቀሙበት ነው። ሽኩቻም ፖለቲካዊ ትክክለኛነት (political correctness) ይባላል።

Goethe (በMcLemee, 2007)፣ "ሁሉም ንድፈ ሐሳቦች ግራጫ ሲሆኑ ብቸኛው አረንጓዴ ግን የሕይወት ዛፍ ብቻ ነው" ይላል። በዚህም፣ ንድፈ ሐሳብ እንደየሰው ምርጫ ለአገልግሎት ሊበቃ የሚችል ምሉእ "ገፅ" የሌለው ነገር ይሆናል። የሕይወት ዛፍ ግን፣ ተታይነቷና ይዘቷ የተካተተ መሆኑ ታሳቢ ተደርጎ፣ ሁሉም ለምለም፣ አስደሳች፣ ጉድለት አልቦ፣ አጥጋቢ፣ ተፈላጊ... እንደሆነች ይታመናል። ንድፈ ሐሳቦች በምርጫ ለአገልግሎት ቢበቁም አሰሪ ብቻ ሳይሆኑ አሳሪ ጭምር ስለሚሆኑ፣ ለአንድ "ism" አውታሮች ጥገኛ የመሆን ልማድ በበኩሉ፣ በአንድ ነገር ውስጥ የሚኖርን ለእውነታ የቀረበ ሚዛን ጠባቂ ትርጉም በአንድ ጊዜ ከልዩ ልዩ ንድፈ ሐሳብ አስቻይ ገለፃ በመመልከት በምልክት እንዳይወጣ ያደርጋል። ከእንደዚህ ዓይነቱ መታሰር ለመፈታት የሚደረግ በምልከታ ዓውዶች መካከል የሚፈጠር የድንበር መቃየጥ ደግሞ በይነ ዲስፕሊናዊ አስተሳሰብና የትንተና ዘዴ አጠቃቀም እንዲለመድ በር ከፍቷል። "ልዩ ልዩ የፍልስፍና ንድፈ ሐሳቦችና አንብሮታሳቦች⁶ የአንድ ሥርዓት የተለያዩ መልኮች በመሆናቸው ማናቸውም ሊቅ የነበረውን ሥርዓት ሙሉ ለሙሉ የሚያስለውጥ አዲስ ነገር ሊያመጣ" አይችልም

⁶ "Theses" የሚለውን ብርሃኑ ገበየሁ "አንብሮተ ሐሳብ" በማለት በመጣጥፎቹ በአንዱ ተጠቅሞ ያገኘሁት ነው።

**ኢትዮጵያዊነት እና ኢትዮጵያ በሓደ ዛንታ የቅድመ ኤርትራ
ሪፈረንደም ትግርኛ ልቦለድ**

(Derrida, በCuller, 1979)፤ ከየትኛውም “ism” ጠቃሚ ሆኖ የተገኘ ሓሳብ፣ በበይነ ዲስፕሊናዊ ስሌት፣ ለሓሳብ ማተት ተግባር ሲባል በዚህ ሥራ ውስጥ እየተጣቀሰ እንዲቀርብ የተደረገውም እስካሁን ሲገለፅ በመጣው ምክንያት ይሆናል።

1. ብሔራዊ ሥነ ጽሑፍ፣ ቃሉና ትርጉሙ

”ብሔር” የሚለው ቃል ያለ ዓውድ ሲመጣ፡- የትውልድን ቀየ፣ የትውልድን ዘር፣ እና የግዛት ለዓላዊነት ያላትን ሃገር የሚገልፅን የውክልና ይዘት ሁሉ ያሳስባል።⁷ በዚህ ወረቀት ”ብሔራዊ” ሥነ ጽሑፍ ሲባል፣ ከቀደም እስከ 1985 ዓ.ም. ባለው የትግርኛ ሥነ ጽሑፍ ሥራ ውስጥ የሚስተዋለው ሃገራዊ (ኢትዮጵያዊ) ውክልና ይሆናል።

ሁሉም ሕይወት፣ ሁሉም ምልክታ፣ ሁሉም ራዕይ የሥነ ጽሑፍ ግዛቶች ስለሆኑ (Henery Jems በRosenblatt, 1983) እና የእያንዳንዱ ደራሲ ሥራ በቀጥታም ሆነ በተዘዋዋሪ መንገድ የተጻፈበትን ማግበረሰብ የመተቸት ዕድል ስላለው፣ የደራሲው ታላቅነት የሚለካው ድርሰቱን ከከወነበት ዘመን አኳያ ይሆናል። በድርሰቱ ውስጥ የሚነሡ ታሪካዊ ኸኑነቶችም በዘመኑ አስተሳሰብ ሥር ስለሚወድቁ (Mindlow በStevick, 1967)፣ የሃገር ወይም የሥነ ልሳናዊ ክልል እና/ወይም የአንድ ቋንቋ ሥነ ጽሑፍ እንደ ”ብሔራዊ ሥነ ጽሑፍ”

⁷ ብሔር እንደ የትውልድ ቀየ (አገር/ክልል፣ አውራጃ/ዞን፣ ወረዳ፣ መንደር) ሲገለጥ፡- ዘብሔረ ትግራይ፣ ዘብሔረ ጎጃም፣ ዘብሔረ ዳሞት፣ ዘብሔረ አክሱም፣ ዘብሔረ ቡልጋ...፣ ብሔር እንደ የትውልድ ዘር (ነገድ፣ ጎሳ፣ የባህልና የቋንቋ ተጋሪ) በደፈናው ሲያመላክት ብሔረሰብ ሆኖ፣ ብሔረ ትግራይ (ትግራይ/ትግርኛ የሚባለውን ብቻ)፣ ብሔረ አማራ፣ ብሔረ ኦሮሞ፣ ብሔረ ዓፋር...፣ ብሔር እንደ የግዛት ለዓላዊነት ያላት ሃገር፣ ለምሳሌ፡ መሪዎች ርዕሰ ብሔር፣ ተቋማትና አስፈፃሚዎች እንዲሁም ክንውኖች፣ የብሔራዊ ደኅንነት፣ የብሔራዊ አገልግሎት፣ ብሔራዊ ዘመቻ፣ ብሔራዊ አስተባባሪ (ኮሚቴ፣ መምሪያ፣ መርኅ ግብር)፣ ወዘተ. ይሆናል።

ጌታሁን መሰለ

ተለይቶ ለመታወቅ፣ ከቋንቋ፣ ከባህል፣ ከታሪክ... ጋር የተገናኙ የማንነት መገለጫዎቹ በጥንቃቄ መፈተሽ ይኖርባቸዋል። ይህም የሚሆንበት ምክንያት፣ ከዚህ ቀደም ባሉት ገዎች በአንዱ እንደተጠቀመው፣ አንድም፣ የሥነ ጽሑፍ ታሪክ በቀጥታ ወይም በተዘዋዋሪ አገባብ ከብሔራዊ (ሃገራዊ) ማንነት ጋር የመቆራኘት ዝንባሌ ስለሚኖረው (Bate, Ibid)፣ አንድም፣ እያንዳንዱ ዘመን የየራሱ የሆነ ጠናናነት፣ የየራሱ የሆነ ጠባብነት፣ እና የየራሱ የሆነ የልቡና መታወክ ስላለበት (Jung, 1953) የብሔራዊ ሥነ ጽሑፍ መዳኛ በየዘመኑ ሥነ ጽሑፍ የሚኖረው ግለወጥነት (originality) ስለሆነ ነው። የብሔራዊ ሥነ ጽሑፍ ግለ ወጥነት የሚረጋገጠው ደግሞ፣ ሕዝቦች ሥነ ጽሑፋቸው የተለየ፣ ከውጭ ተጽእኖዎች የጸዳ፣ የብሔራዊ ማንነታቸው መለያ የሆነ ነገር ያለው፣ እና ከሌሎች ብሔሮች (ሃገሮች) ሥነ ጽሑፍ ጋር ምንም ዓይነት ተዛምዶ እንደሌለው በአጽንኦት የሚያመለክቱ መገለጫዎች ከሥራዎቻቸው ውስጥ ተነቅሰው መቅረብ ሲችሉ ይሆናል (Sötér, Ibid)።

እንደ Chinweizu እና Ihechukwu (1980) እምነት፣ የአንድ ሥነ ጽሑፍ ብሔራዊ ሃብትነት የሚወሰነው ባለቤቶቹ በሚኖራቸው "ብሔራዊ መስፈርት" (national criteria) ቢሆንም፣ኪኑ ታሳቢ ያደረገው የመጀመሪያ ተደራሲ ማንነት፣

- i. በደራሲው ወይም በገፀ ባሕሪው ድምጸት አማካይነት በሥራው ውስጥ የተንፀባረቁ ባህላዊና ብሔራዊ አስተሳሰቦች፣ የተገለጡ ብሔራዊ እሴቶች፣ ልማዶች፣ መዳረሻዎች እና አገላለጾች፣

ኢትዮጵያዊነት እና ኢትዮጵያ በሓደ ዛንታ የቅድመ ኤርትራ ሪፈረንደም ትግርኛ ልቦለድ

- ii. በትውልድም ሆነ ተቀባይነት ባገኘ የፓስፖርት ወረቀት የተረጋገጠ የከያኒው ብሔራዊ (ዜግነታዊ) ማንነት፣ እና
- iii. ኪኑ የቀረበበት (ሥራው የተከየነበት) ቋንቋ

እንደ ዓበዪት መታያ ተደርገው ይወሰዳሉ። ይሁንና፣ እነኝህ አራት ነጥቦች የብሔራዊ ሥነ ጽሑፍን ማንነት ሆነ የብሔራዊ ሥነ ጽሑፍን ሃብትነት ለመወሰን ደረጃቸው ከላይ ወደ ታች ii፣ iv፣ iii እና i ሆነው በቅደም ተከተል ቢቀመጡ ይመረጣሉ። በዚያው ላይ፣ "ከግንቦት 1985 ዓ.ም. በፊት የነበሩትን የትግርኛ ሥነ ጽሑፎች ድኅረ ግንቦት 1985 ዓ.ም. እንደ ሃገር የቆመች ኤርትራ ብሔራዊ ሃብት ናቸው የሚባለው በቁጥር ሁለት (ii) የተገለጡትን ማኅበረ ባህላዊና ታሪካዊ ጉዳዮች ድርሰቶቹ ከውስጣቸው ሳያስወጡ እንደምን ሊሆን ይችላል?" የሚለውን ጥያቄ ለሐሳብ አብሰልሳዮች እና ምክንያታዊ ተመራማሪዎች ክፍት እናደርገዋለን።

ማንነት፣ ግለሰብ ከሌሎች ግለሰቦች ወይም ቡድኖች ጋር፣ ለምሳሌ፣ ከማኅበራዊ ጉዳይ፣ ከሥርዓተ ሥነ ስሜት፣ ከመደብ፣ ከብሔር፣ ከሃገር አኳያ ራሱን የሚመድብበት እና የሚያውቅበት ወይም የሚኖረውን የ"ቁርኝት" ሁኔታ የሚወስንበት የራስ ግንዛቤ መገለጫ ነው (Aboud, 1981; Hocoy, 1996; Keefe, 1992; በBerry, 1999)። አንድነትና ልዩነትም በሥርዓትና በማኅበራዊ ትእምርት ውክያት አማካይነት የተወሰኑ የቡድን አባላትን በማቀፍ ወይም በማግለል ይገለጻል (Woodward, 2002)። ከዚህ አኳያ፣ ግለሰብ ወይም ቡድን በተወሰኑ አገባቦች ራሱን እንደ ልዩ አካል በመቁጠር ከሌሎች ማኅበራዊ ጎራዎች ወይም መደቦች ነጥሎ ይፈርጃል፣ ይመድባል፣

ጌታሁን መሰለ

ወይም ይሠይማል። በእንዲህ ዓይነቱ ራስን የመፈረጅ (self categorization) ወይም የመለየት (identification) ሁኔታ አማካኝነት ማንነት ይፈጠራል (Stets & Peter, 2000)። ራስን በመደብብት ክፍል ውስጥ የሚደረጉ ባህላዊ ክዋኔዎች ደግሞ ቡድናዊ ማንነትን ለመገንባት ቢያስችሉም (Spiegel & Boonzaier በKlopper, 1992)፣ ማንነት የልዩነትና በሐደት የሚከሰት ለውጥ ውጤት ሆኖ ይቀጥላል (Wolfreys, 2004)።

ሥነ ጽሑፍ ተራ የጊዜ ማሳለፊያ ብቻ ሳይሆን ባሕርይንም የማረቅ ኃይል ስላለው (Day, 2008)፣ ነገሮችን በተሻለ ለመገንዘብና ጥሩ የተሞክሮ ዕውቀት ለማግኘት ስለሚያስችል፣ ሰፊ አድማስ በሚያካልል የባህል ዓውድ፣ በፖለቲካ፣ በሃይማኖት፣ እና በሥነ ውበት እንዲሁም በኢኮኖሚ ዓውድ ውስጥ ባለ የሐቲት ቅኝት ሁሉ መነበብ ይኖርበታል (Habib, Ibid)። ምክንያቱ ደግሞ፣ ሁሉም የሐሳብ ሥርዓቶች፣ ሁሉም ክስተቶች፣ ሁሉም ተቋማት፣ ሁሉም የኪነት ሥራዎች እና ሁሉም የሥነ ጽሑፍ ምስላቶች በአንዳች ዓይነት ታሪካዊ አመለካከት ተጽእኖ ሥር ስለሚያልፉ ያንን አጋጣሚ ታሳቢ ሳያደርጉ ዛሬ ላይ ስለ ምንነታቸውና ማንነታቸው መናገር ተገቢ ሊሆን አይችልም። ከዚህም በቀር፣ ምስላቶችና ክስተቶች የሚኖራቸው ቅርጽና ይዘት በታሪካዊ ሁኔታዎች፣ በተከውነበት ጊዜና ቦታ አጋጣሚ መልክ መልክ ስለሚይዙ ከታሪኩና ከታሪካዊ ሐደቱ ውጭ በሆነ አገባብ የሚፈከሩ አይሆኑም (ዝኒ ከማሁ)። በቂ ምስላታዊ አስረጃችን ከሥራዎቹ ውስጥ ነቅሶ ማውጣት ሳይቻል ድኅረ ቅርምት አፍሪካ በየጊዜው የሚፈጠሩ አዳዲስ መንግሥታትን በመከተል ቀደምት ሥነ ጽሑፋዊ ሥራዎችን የአዲሱ መንግሥትና ሥርዓት ባለቤቶች ሃብት ናቸው ማለት ተገቢነት የሚገባውም ከዚህ የተነሣ ይሆናል። የሥነ

ኢትዮጵያዊነት እና ኢትዮጵያ በሓደ ዛንታ የቅድመ ኤርትራ ሪፈረንደም ትግርኛ ልቦለድ

ጽሑፍ ታሪክ ጥናት ሆኑ የማንነት ሐሳብ አሀዛቢዎች ከታሪክ ጋር መወዳጀት ተገቢም ቅቡልም መሆኑን አበክረው የሚያሳስቡትም ጊዜ፣ ዓውድ፣ ገጠመኝ... በበኩላቸው የግለሰብ ይሁን የማኅበረሰብ እውነታ የተቋጠሩባቸው ምስላቶች ስለሆኑ ነው።

2. ማንነት በሓደ ዛንታ እና/ወይም የሓደ ዛንታ ማንነት

ዛሬ ላይ "ትግራውያን" እና ኤርትራውያን የሚባሉት ወገኖች (ተጋሩ) በየጊዜው መንግሥት መሥርተው ሃገርን ከማስተዳደራቸው ባሻገር (ባሕሩ፣ 1999)፣ በኢትዮጵያ ሥነ ጽሑፍ ታሪክ፣ ኢትዮጵያዊነትን አድምቀው ከሣሉ ቋንቋዎች መካከልም ትግርኛ አንዱ ሆኖ ይገኛል። ተጋሩ በተለይ ከዘመነ አክሱም ጀምሮ፣ ለንግድ፣ ለአስተዳደራዊና ለወታደራዊ ተግባር ሲንቀሳቀሱ ከውጭ ዓለም ጋር በነበራቸው ግንኙነት ያዳበሩት የሉዓላዊነት ግንዛቤ ከፍተኛ መሆንም ቋንቋቸው ለትውልድ የሚተርፍ ታሪክ እንዲሰንድ ያደረጉበት ምክንያት ሊሆን ይችላል። በተለይም ከ16ኛው መ.ክ.ዘ. አጋማሽ አንሥቶ፣ ቀይ ባሕርን ተሻግረው ከሚመጡ የውጭ ወራሪ ኃይሎች ጋር እየተፋለሙ ያሳለፉት ጊዜና በከፊል በባዕድ አገዛዝ ሥር የነበሩበት ሁኔታም ስለ ሃገር ነፃነት ምንነትና አስፈላጊነት ከፍ ያለ ቦታ እንዲሠጡ ሳያስደርጋቸው አልቀረም። ለምሳሌ፡

የኢትዮጵያ ልጅ ሆይ ልብ አርገህ ተመልከት!
ኢትዮጵያ የተባለችው አንደኛ እናትህ ናት፤
ሁለተኛ ዘውድህ ናት፤ ሦስተኛም ሚስትህ ናት፤
አራተኛም ልጅህ ናት፤ አምስተኛም መቃብርህ

ጌታሁን መሰለ

ናት። እንግዲህ፣ የእናት ፍቅር፣ የዘውድ ክብር፣
የሚስት ደግነት፣ የልጅ ደስታ፣ የመቃብር
ከባቲነት (ታቃፊነት) እንደዚህ መሆኑን [እወቅ!]
(ተክለ ጻድቅ፣ 1982)

የሚለው የአጼ ዮሐንስ ፬ኛ የክተት ዓዋጅ የሃገርን ምንነትና ክብር
ከግለሰብ ሆነ ከማኅበረሰብ እሴትነታዊ እውነታ ጋር ያቆራኘ፣ ሃገር
ስትደፈር እና/ወይም እናት ስትሞት ሁሉም ሳይሰበሰብ እንደሚቀር
የሚያስመለክት ታሪካዊ የማንነት መታያ ነው። በዚህ ልክ፣
ታሪካዊነት በሚያመዝንባቸው ቀደምት የትግርኛ ድርሰቶች
የሚታየው ኢትዮጵያዊ ማንነት ጠንካራ ድር ሆኖ ይታያል።
ይህንንም፣ ለምሳሌ ያህል፣ ለሐሳብ መግለጫነት ከተመረጠው ሓደ
ዛንታ (1942) ልቦለድ በሚገባ መገንዘብ ይቻላል።

ሓደ ዛንታ (በጥሬ ገለፃ፡- "አንድ ታሪክ") የትግርኛ በኩር ዘመናዊ
ልቦለድ ነው (Hailu, 1981; Ghirmai, 1999; ጌታሁን፣ 1996)። ይህንን
ልቦለድ፣ ዶር. አባ ገብረየሱስ ኃይሉ በ1919 ዓ.ም. (የ18 ዓመት
ወጣት እያሉ ቢደርሱትም) በማሳተሚያ ገንዘብ እጦት በጊዜው
ለማሳተም እንዳልቻሉ በመቅድማቸው ይገልጻሉ። ከ22 ዓመት በኋላ
ግን "የኢትዮጵያና የኤርትራ አንድነት ማኅበር" በሰጣቸው ብድር
በ1942 ዓ.ም. ለሕትመት አብቅተውታል። ከ20 ዓመት በላይ
ቆይተው ሲያሳትሙትም የልጅነት ግንዛቤያቸውን ለማሳየት ሲሉ
ምንም ዓይነት የአርትኦት ሥራ እንዳላደረጉበት ደራሲው በልቦለዱ
መቅድም ይገልጻሉ።

(ከዚህ በኋላ ወጣቱ ገብረየሱስ ኃይሉ ተተኳሪ ስለሚሆን አንተታን
እንጠቀማለን።) ደራሲው በዚያ ለጋ ዕድሜው ለትምህርት ወደ

ኢትዮጵያዊነት እና ኢትዮጵያ በሓደ ዛንታ የቅድመ ኤርትራ ሪፈረንደም ትግርኛ ልቦለድ

ኢጣሊያ ሲንዝ የተሰማውን ስሜት እና የዘመኑ ወጣት በስሜት እየተገፋፋ የኢጣሊያ ቅጥረኛ ወታደር በመሆን ወደ ሊቢያ በመዝመት የሚቆስልበትን፣ የሚሞትበትን ሁኔታ በአንድ ለኢጣሊያ ባደረ ወጣት ኢትዮጵያዊ ወታደር ሰበብ አሳይቶበታል። የኢጣሊያ ቅጥረኛ ወታደር ከሆኑት ወጣቶች ሁሉን አቀፍ ኹነት በስከ ጀርባም፣ የኢትዮጵያን እና/ወይም የኢትዮጵያውያንን ሥነ ልቦናዊና አካላዊ መልክ አስቃኝቷል። ይህም፣ ለምሳሌ Hailu (Ibid) እንደሚለው "ስብከታዊ አቀራረብን የተከተለ" ሳይሆን፣ ሚዛናዊ በሆነ አገባብ የሚነቀፈውን በመንቀፍ፣ የሚወደሰውን በማወደስ የቀረበ ነው። ስለሆነም፣ ደራሲው አይሰብክም ወይም አይቀሰቅስም። ከስብከት ወይም ከቅስቀሳ ይልቅ፣ የደራሲው አንዳንድ ኹነቶችን ከውስጥ ወደ ውጭ እና አንዳንዶቹን ኹነቶች ደግሞ ከውጭ ወደ ውስጥ በመመልከት የሚሠነዘረው ተሳልቆና ትችት ገዢ ይታያል። ከዚህ ተሳልቆና ትችት የሚገዛፈው እውነታ በበኩሉ ኢትዮጵያዊው አንባቢ ማንነቱን የሚያውቅበት፣ የሞራል እሴቱን የሚፈትሽበት ብርሃን ይፈነጥቃል።

ሓደ ዛንታ ዛሬ ላይ (እኤአ በ2013) *The Conscript: A Novel of Libya's Anticolonial War* በሚል በGhirmai ወደ እንግሊዝኛ ተተርጉሞ ለንባብ ከመብቃቱ ባሻገር በአፍሪካ ከቼኑ አቼቤ *Things Fall Apart* የሚቀድም የመጀመሪያው የፀረ ኮሎንያዊ ልቦለድ እንደሆነ በማጠየቅ በርካቶች አስተያየት እየሰጡበት ይገኛል። ይሁንና ተርጓሚው፣ አንደኛ፣ ደራሲው ገብረየሱስ ኃይሉ "ንዝተዓስከረ ንሓደ መንእሰይ ዚርኢ" (በወታደራዊ ቅጥረኝነት ስላደረ አንድ ወጣት [ታሪክ] የሚያሳይ) ካለው በተለየ "[...] *A Novel of Libya's*

ጌታሁን መሰለ

Anticolonial War” ማለት ለምን አስፈለገው? ሁለተኛስ፡ በ”ንዝተዓስከረ ንሐደ መንእሰይ ዜርኢ” (በወታደራዊ ቅጥረኝነት ስላደረ አንድ ወጣት [ታሪክ] የሚያሳይ) እና ”*A Novel of Libya’s Anticolonial War*” መካከል የሚታየው የትኳሬ እና የትርጉም (የጭብጥ) ልዩነት በምን መልኩ ልቦለዱን ተነባቢ ያደርገዋል? ብለን ጥያቄዎችን እናነሳለን። *Kobena Mercer (1990, በHammond, 1999)* የተረጋጋው ሲረበሽ የማንነት ጥያቄ መነሣቱ አይቀርም እንዲሉ፡ ይህንን ጥናት እንድናቀርብ ያስገደደንም ጉዳይ በግርማይ ”overinterpretation” አማካኝነት ነባሩ ስለተነቀነቀ፣ ንጹሁ ስለደፈረሰ፣ ”icon” መሆን የሚችል ብሔራዊ ሥነ ጽሑፋዊ ሃብት ማንነቱን ስለተቀማ ይሆናል።

ግርማይ እና የትግርኛውን የሐደ ዛጎታ ምስላት ያላነበቡ እና/ወይም ያላገናዘቡ ሊቃውንት በያዙት የተሳሳተ አቋም፣ በይዘቱ፣ በደራሲው ዜግነት እናም በየትኛውም የብሔራዊ ሥነ ጽሑፍ መታያ ኢትዮጵያዊ የሆነው ድርሰት የዛሬን ኤርትራዊ ማንነት እንዲለብስ ተደርጓል፤ በዚህ የትርጉም መጽሐፍ የመጨረሻ ገፅ ስለ ደራሲው የቀረበውም በዛን ጊዜ አባ ገብረየሱስ ኤርትራዊ ማንነት እንዳላቸው ተደርጎ ነው። ዶር. አባ ገብረየሱስ ኃይሉ፣ በኤርትራና በምሥራቅ አፍሪካ የካቶሊክ ጳጳስ ረዳት ቄስ የነበሩ ከመሆናቸው ባሻገር በሮም የኢትዮጵያ ኤምባሲ የባህል አታሼ፣ በሃገር ውስጥ የብሔራዊ ቋንቋ አካዳሚ እና የኢንፎርሜሽን ሚኒስቴር አባል በመሆን ሃገራቸው ኢትዮጵያን እንዳገለገሉ ጭምር የሚነገርላቸው ሰው ናቸው። ይሁንና፣ እኤአ በ27 ሚያዝያ 1993 ዓ.ም. ህግላኤ ኤርትራን ከኢትዮጵያ ለመገንጠል ያደረገውን ”ሕዝበ ውሳኔ” ውጤት እኤአ በ4 ግንቦት 1993 ዓ.ም. ከማሳወቁ እና ኤርትራ በይፋ ሃገር ከመሆኗ

ኢትዮጵያዊነት እና ኢትዮጵያ በሓደ ዛንታ የቅድመ ኤርትራ ሪፈረንደም ትግርኛ ልቦለድ

በፊት ይሁን በኋላ ባለው ወቅት መሆኑን ለማረጋገጥ ባይቻለንም፣ በዚያው ዓመት ደራሲ ዶር. አባ ገብረየሱስ ኃይሉ ከዚች ዓለም ተለይተዋል። ደራሲዎች ወደውም ይሁን ተገደው ኤርትራ የምትባል ሉዓላዊት ሃገር ተፈጥራ ኤርትራዊ ከመሆናቸው በፊት፣ በትግርኛ የጻፉትንና በኤርትራ ያሳተሙትን ሓደ ዛንታ ሆነ ሌላውን ብልጫ ያለው ሥራ ሁሉ እየመረጡ ኤርትራዊ የማድረግ ተግባር "Icon Theft" ይሆናል። ይህ አባባላችን እውነት መሆኑን ማሳየት የሚያስችሉ ማስረጃዎችንም ቀጥለው ባሉት ሦስት የፍካሬ ክፍሎች እናቀርባለን።

3.1. ንጉሥ (መንግሥት) እና ባንዴራ

ሃገራዊ ማንነት በዜጎች ልዩ ልዩ ማኅበረ ባህላዊ፣ ፖለቲካዊ እና ታሪካዊ እሴቶች እንደሚገለጥ በብዙዎቹ የባህል፣ የታሪክና የፖለቲካ ሳይንስ ምሁራን ዘንድ ይታመንበታል። በንጉሥና በሉዓላዊ ሃገር ሰንደቅ ዓላማ (ባንዴራ) ሥር መስተዳደር ደግሞ የእኔ ብሎ የተቀበለው ማኅበረሰብ ቤተኛነት ወይም ሃገራዊ ማንነት መታወቂያ ሆኖ ይወሰዳል። ሃገር፣ ሲቆሙ መኖሪያ፣ ሲደርሱ መዳርያ፣ ሲወልዱ መጦርያ እና ሲሞቱ መቀበርያ በመሆኑም፣ በብሔር፣ በቋንቋ፣ በባህል፣ በአካባቢ... የተለየ ወይም ኅብረ ጉባሬ የፈጠረና የራሱን መንግሥት ያቆመ ማኅበረሰብ ማንነት ከሌላው ተለይቶ ይታወቅበታል። ከዚህም በቀር፣ ከፖለቲካዊ ይልቅ ሃይማኖታዊ መልክ ተላብሰው የቅድስና ክብር የሚገኙናጻፉ የሃገር መታወቂያ ወሳኝ ትእምርቶች በመሆናቸው መንግሥትና ሰንደቅ ዓላማ (ባንዴራ) ከፍተኛ ቦታ ይሰጣቸዋል። ግለሰብም ሆነ ቡድን ለእነኝህ

ጌታሁን መሰለ

ትእምርቶች ይህንን የቅድስና ክብር የሚሰጠው፣ ከሚስት ፍቅር፣ ከአባት ክብር የሃገር ፍቅርና ክብር ስለሚቀድም፣ ሃገር ካለች ፍቅርና ክብር ስለሚኖር፣ ሁሉም ነገር ከሃገርና ከባንዴራ ጋር የሚቆራኝ በመሆኑ ነው።

መንግሥት፣ የአንድ ሃገር አስተዳደራዊ ዘይቤ ሆነ ለዓላዊ ግዛት መታያ የሆነ ፖለቲካዊ መዋቅር እና/ወይም ሃገር የሚመሠረትበት ርዕዮተ ዓለም መታወቂያ ያለው ውክያ ነው።

ይህ ውክያ ያለው መንግሥት (ንጉሥ) በበኩሉ የኔ የሚላቸው ዜጎችን፣ እሴቶችን፣ ግቦችን፣ ወይም ታሪኮችን ማጎዳኘት የሚችሉ ዕይታዊ (visual)፣ ድምጻዊ (verbal) ወይም ምሥሉ-ቅርጻዊ (iconic) የሆኑ ትእምርቶች ይኖሩታል። ትእምርቶቹ ለጀግንነታዊ ክብራ ወይም ሃገራዊ ስሜትን ለማነሣሣት ተግባር አብዝተው ይውላሉ። ይህንን ዓይነት ተግባር ከሚቀሰቅሱ ሃገራዊ ትእምርቶች መካከል የሰንደቅ ዓላማ (ባንዴራ) ድርሻ ከፍ ያለ እንደሆነ ይታመናል።

እንደየ ዘመኑ ፖለቲካዊ ዘይቤና የማኅበረሰብ አስተሳሰብ፣ በመንግሥት እና በባንዴራ ትእምርቶች የሚፈጠረውን ኃይል የሚያስተባብረው ወገን፣ ዜጎቹንና የሃገሪቱን ዳር ድንበር ከጥቃት የመከላከል ኃላፊነት፣ የውስጥ ደህንነትንና ሥርዓትን የማስከበር ሥልጣን አለው። በዚያው ልክ ኃላፊነቱን መወጣትና ሥልጣኑን ማስጠበቅ ሲችል የመሪው ክብር አምላክ አክል ይሆናል። ንጉሥ ልዕለ ሰብእ የሆነ ሰብእና የተጎናጸፈ፣ የማድረግና የመጠበቅ ወይም የተራዳኢነት ሚናው ከፍ ያለ መሆኑም አብዝቶ ይታመንበታል። በዚህም፣ የእግዚአብሔር ፈጣሪነት እና የንጉሥ ሃገር ጠባቂነት

**ኢትዮጵያዊነት እና ኢትዮጵያ በሓደ ዛንታ የቅድመ ኤርትራ
ሪፈረንደም ትግርኛ ልቦለድ**

ተፈጥሯዊ የሚደረግበት ሁኔታ በየ ማኅበረሰቡ ውስጥ ይታያል። ይህ የተፈጥሯዊነት ሁኔታ በሌላ በኩል ለዘመናት ገዥ መንፈስ ሆኖ ከኖረበት ዙፋኑ የሚወርደው እና/ወይም ማኅበረሰቡ ሰጥቶት የነበረው ይሁንታ የሚታጠፈው፣ ለምሳሌ፣ ንጉሠ ኃላፊነቱን መወጣትና ሥልጣኑን ማስጠበቅ ሳይችል ሲቀር ይሆናል።
ዜጋውም፡

ይህ ሁሉ ደርሶብን፤ በዚህ ሁሉ ተጠቅተንና የምንሔድበት አጥተን ዞረን ዞረን እዚያው ቅጥረኛ ወታደርነትና እዚያው ሸቅል [እንርመጠመጣለን]፤ ኢጣሊያ ደግሞ እንደፈለገው ያደርገናል፤ ለምን የሚፈራልን የሌለው ሆኖ። "ባለቤት የሌለው ባለቤት የሌለው፤ ባለቤት የሌለው ሓበሻማ እንደዚያው ነው" [...] (ገፅ 61)።

* * *

እዙ ሁሉ ረኪብናን፤ በዙ ሁሉ ተጠቂዕናን ከፃ ናብቱ ንሽደ ሰኢና ከሌልና ከሌልና አብታ ዕስክርናን አብታ ሸቕሊ ኮንና፤ ጣልያን ከፃ ከምዝደለየ ይገብረና አሎ፤ ከመይ ዝፈርሃልና ዘይቢሉ ሽይኑ። "ዋና ዘይቢሉ ዋና ዘይቢሉ፤ ዋና ዘይቢሉ ሓበሻየ ከምኡ እንድኣሉ" [...] ገፅ 61

ሲል ምሬቱን፣ ወቀሳውን ያሰማበታል። በተለይ፣ እንዲህ ያለው ምሬትና ወቀሳ፣ ማኅበራዊ ተዋረድ፣ ልዩ ልዩ ኅብረተሰባዊ መደቦች እና የጋራ ፖለቲካዊ ግብ ያለው ተፈጥሯዊ አሃድ የሆነ ዋህዳዊ ሃገራዊነት (integral nationalism) የተመሠረተበትን መደላድል ለአደጋ ያጋልጣል። "አውራ የሌለው ንብ፣ ንጉሥ የሌለው ሕዝብ" ይሉትን

ጌታሁን መሰለ

ነገር ዘክረን፡ ከፍ ብሎ ከቀረበው ሓተታ መካከል በጥቅስ ምልክት ተቀንብሮቀረበውን፡

ባለቤት የሌለው ባለቤት የሌለው፤

ባለቤት የሌለው ሓበሻማ እንደዚያው ነው

የሚል በተስፋ መቁረጥ ስሜትና ድምጸት የተዘመን ቃል ግጥም ስንመረምር፤ መንግሥት የሆነው ወይም በመንግሥት ደረጃ [በፈጣሪ] የተሠየመው መሪ ዜጎቹን ከወራሪው የኢጣሊያ ሥርዓት ነፃ ማስወጣት አለመቻሉ በጫና ውስጥ ያሉ ማኅበረሰቦች ሌላ አማራጭ እንዲፈልጉ የሚያስገድድ ሁኔታ ተፈጥሮ በቅጥረኝነት እንዲያድሩ ምክንያት ይሆናል። ይህ ጥቅስም የሚያስገነዝበው የንጉስ መኖር የዜጋ ክብር ሆኖ እንደሚገኝ ነው። የኔነትና የጉድኝት ሁኔታ ከምንም በላይ የየትኛውም ዓይነት የማንነት ጉዳይ ማጠናከሪያ ወይም ማፍረሻ የመሆናቸው ምስጢር የሚታወቀውም ከፍ ብሎ የተንፀባረቀው ወይም የሱ ተቃራኒ የሆነው ስሜት ከግለሰብ እስከ ቡድን ባለ አወቃቀር ሲታይ ይሆናል።

ይህ በእንዲህ እንዳለ፡ በማኅበረሰባዊ የማንነት ንድፈ ሓሳብ ሆነ በማኅበረሰባዊ የሥነ ልቦና አረዳድ ለመገልገል ስንፈልግ የምናገኛቸው የጋራ ነጥቦች አሉ። በመጀመሪያ ደረጃ፡ ማንነት "የረጋ" ነገር ሳይሆን "ተለዋዋጭ" ጉዳይ መሆኑ ነው። ይህም ማለት፡ የትኛውም ዓይነት የማንነት ቅርጽ ሁሌም "የተካተተ" (የተሟላ) አሊያም ደግሞ "የተረጋጋ" አይደለም። በሁለተኛ ደረጃ፡ ማንነት የቁርኝት ጌጡ የተበጣጠሰ ሳይሆን ከሞላ ጎደል በድሮ፤ በአሁንና በወደፊት የጊዜ ማእቀፍ ውስጥ የሚታይ የተዋሃደ ትእምርታዊ መዋቅር የሆነና ግለሰቦች ተከታታይነትን እና ዘላቂነትን የሚያረጋግጡበትን ብቃት የሚያስታጥቅ ነው። ማኅበረሰባዊ

ኢትዮጵያዊነት እና ኢትዮጵያ በሓደ ዛንታ የቅድመ ኤርትራ
ሪፈረንደም ትግርኛ ልቦለድ

የማንነት ጉዳይ ደግሞ ግለሰባዊ ወይም ሥነ ልቡናዊ ማንነቶች በተለያዩ መልክ ተዋስጠው የሚገኙበት በመሆኑ ከሌሎች ጋር በሚፈጠር መስተጋብር ይወሰናል። ከዚህ አኳያ፣ ዜጋውን ወክሎ የሚቆመው የኢትዮጵያ መንግሥት ሆነ ሰንደቅ ዓላማ (ባንዴራ) ኅብረተሰባዊ ማንነቱ (identity) እና ምንትነቱ (Otherness)⁸ የሚታወቀው በዘመኑ መሬቱን በኃይል ይዞ ተፎካካሪ ከነበረው የኢጣሊያ መንግሥትና ሰንደቅ ዓላማ (ባንዴራ) ጋር ሲስተያይ እንደሆነ ከሚከተለው አስረጅ ለመገንዘብ ይቻላል፤

[...] እናንተ በኢጣሊያ ሰንደቅ ዓላማ (ባንዴራ) ሥር ሆናችሁ በመዋጋታችሁ ደስ ሊላችሁና ልትኮሩበት ይገባችኋል፤ እኛ የኢጣሊያ መንግሥት ትልቅ ነን [...]

ስለዚህም በደንብ አድርጋችሁ ልትዋጉልን ግድ ነው፤ 'አሁን ደግሞ ሁላችሁም እኔ እንደምለው ሺሻ ኢጣሊያ፣ አሺሾ አማኑኤል ንጉሣችን ብላችሁ ፎክሩ' [...] (ገፅ 27)።

* * *

[...] ንስኻትኩም አብ ትሕቲ ሰንደቅ ዕላማ (ባንዴራ) ጣልያን ኮይንኩም ብምውጋእኩም ደስ ክብለኩምን ክትኮርሁን ይግብኣኩም፤ ንሕና መንግሥቲ ጣልያን ዓባይቲ ኢና [...]

ምእንትዙይ አጸቢቕኩም ክትዋግኡልና ግዲ እዩ፤ 'ሕሻ ከዓ ኩል ኻትኩም ከምዙ ኣነ ዝብል ሺሻ ኢጣሊያ፣ አማኑኤል ንጉሥና አሺሾ ቢልኩም ጨርሑ' [...] (ገፅ 27)።

⁸ እንደ ኪዳነ ወልድ ገለፃ (1948)፣ "ምንት፡- ጥያቄና የጥያቄ ስም፣ የባሕርይና የግብርን የተጸውኦን ስም የሚያስጠይቅ፣ የሚያስመረምር፣ ስም ላለው ኹሉ [የሚነገር ነው።]" በፍካሬ ልቡና ጠገግ ደግሞ፣ "ምንትነት" ቀደም ብሎ ይታወቅና ይሰራበት ከነበረው ልማድ፣ ማኅበራዊ ጎራ የመነጠል ሁኔታና አዝማሚያ የሚገለጥበት ይሆናል (Wolfreys, 2004)።

ጌታሁን መሰለ

እዚህ ላይ፡ የወራሪው የኢጣሊያ ጦር ምስለኔ ስለ ሃገሩ ታላቅነት ማስገንዘብ የፈለገው ለንጉሥና ለሰንደቅ ዓላማ (ባንዴራ) መሞት ታላቅ ክብር መሆኑን ነው። ይህም፡ መንግሥት (ንጉሥ) እና ሰንደቅ ዓላማ የሃገርን ማንነት ማሳየት የሚችሉ ሁለንተናዊ ትእምርቶች እንደሆኑ ያመለክታል። ከዚህም በቀር፡ በእነኚህ ሁለት ሃገራዊ ትእምርቶች ሥር የሐበሻ ተወላጅ የሆኑትና በቅጥረኛነት ለኢጣሊያ ያደሩት ወታደሮች የሚከፍሉት መስዋዕት በማግባባትና በማስፈራራት በተቀናባበረ ባለሁለት ዓላማ የተማከለ ሆኖ ይታያል።

አንደኛው የማግባቢያ ሐሳብ ግብ፡ የተደራሲውን አስተሳሰብ ማስለወጥ በመሆኑ፤ የሐበሻ ልጆች ያላቸውን ጀብደኛ ሃገራዊ ተጋድሎ ለኢጣሊያ መንግሥትና ሰንደቅ ዓላማ ታላቅነት ማሳያ ተግባር እንዲውል አስደርጓል። ሁለተኛው የንግግሩ ግብ፡ ጦረኛው ሐበሻ ከዚህ በኋላ ከእርሱ የበለጠ ኃይለኛ እንዳለ አምኖ እንዲቀበልና የበታች ሆኖ እንዲኖር ምሥፍንናን (hegemony) ማስረጽ ሆኖ ይታያል። ይህም፡ የሃገሩ ልጅ ሲሰድበው፤ ዱላ ሲያነሣበት በደም ለመበቀል የሚያስበውና ካሳ ለመካስ የሚፈልገው ጠብያዊ፡ በኢጣሊያዊ ሲዋረድና ሲሰደብ ከዝምታ አልፎ ስድቡንና ዱላውን የፍቅር መግለጫ አድርጎ እስከመቁጠር እንዲደርስ የሚያስችል ሥራ ሠርቷል።

በምስለኔው ቅስቀሳ፡ ወጣቱ የማኅበረሰቡን ቃል ገፍቶ፤ በሚያየው ቁሳዊ ነገር እና በሚሰማው አሳሳች ስብከት ተቃሎ ታሪካዊና መንፈሳዊ ጸጋዎቹን ለባርነት የሚሸጠው፤ በተቃራኒው አባቶቹ፡ ደም፤ አጥንትና ሕይወት በመገበር ሃገራቸውን ከወራሪ ይከላከሉ የነበሩት 'እናት መንግሥታት ስለነበሯቸው' ነው። እርሱ ግን የባዕድ መጠቀሚያ መሣርያ የሆነው የሚፈራለት እናት መንግሥት በማጣቱ

**ኢትዮጵያዊነት እና ኢትዮጵያ በሓደ ዛንታ የቅድመ ኤርትራ
ሪፈረንድም ትግርኛ ልቦለድ**

ሆኖ ይታያል። ይሁንና፣ ምናልባትም ቅጥረኛው ሓበሻ የገባበት ወታደራዊ ሥራ ወደኋላ ላይ በጸጸት ሲያሰቃየው ይታያል፤ አገሩን ጣጥሎ የትም የሚሔድ

ባዕድ ተከትሎ ተጎትቶ ‘ሚነጉድ
ወይ ስለ ሃገሩ ወይ ስለ መሬቱ
ጸጸቱ አይወጣለት እስከለተ ሞቱ። (ገፅ 13)

* * *

ንፃዱ ገዳፉ፣ ዝኸይድ ሃውቲቱ
ድገሪ ወዲ ንፍ፣ ዝኸይድ ተጎትቱ
አይ ምእንቲ ሃገሩ፣ አይ ምእንቲ መሬቱ
ጣዕሳ አይክወጸሉን ክሳብ ጊዜ ሞቱ። (ገፅ 13)

ይላል። ይህ ከፍ ብሎ የቀረበ የጸጸት ቃል ኑዛዜ ነው። Brooks (2001) እንደሚሉት፣ ”ኑዛዜ ራስን ለመመርመር የሚያስችል ወሳኝ ብልሓት ሆኖ ስለራስ እውነታ ዓይነተኛ ምስክርነት ለመስጠት ይረዳል። የራስ እውነታ እና ስለራስ ያለ እውነታ የተገቢነት ማረጋገጫ ምልክት ስለሆነ የጽሑፍም ሆነ የቃል ኑዛዜ፣ አስፈላጊ፣ አደገኛነት ያለበት፣ የራስን ውስጣዊ ማንነት አጋልጦ የሚያሳይ፣ ራስን ለማወቅና ራስን ለሌላው ለማሳወቅ የሚያስችል” ይሆናል። ከዚህ አኳያ፣ ለኢጣሊያ በቅጥረኛነት ያደረገው የሓበሻ ወጣት ኑዛዜም ስለምን እንደ ተጸጸተ የሚገልጽ ብቻ ሳይሆን ወጣቱ እንደዚያ ወዳለው ኑዛዜ የገባበትን የተጠናከረ ምክንያት ጭምር የማሳወቅ ብቃት አለው። ለምን ቢባል፣ ”ኑዛዜ ፈጽሞ ቀጥተኛ፣ ቀላል፣ እንደ ወረደ ዓይነት ብቻ ሳይሆን ሓቲቱ ከእውነታው ጋር ተዛምዶ የሚያሳየውን ተጨባጭ መልክ የሚያመላክት [በመሆኑ] ነው” (ዝኒ ከማሁ)። ወጣቱ በአካባቢው የሚያየው የኢጣሊያ ዘመናዊ ቁስ እና የሚደረግለት ስብከት ድንገት ከአባቶቹ መሥመር

ጌታሁን መሰለ

አስወጥቶታል። ሃገሩንና መሬቱን ባለማስጠበቁም ይቆጫል። ምንም ማድረግ ስላልቻለ መንግሥቱ ባልሆነ ባዕድ አካል ሥር ተገዥ ሆኖ ለአጣሊያ ያደረገው የሐበሻ ወታደር "ጉብዝና፣ ጀግንነትና ጓዳዊ ፍቅር ስለ ሃገር ተብሎ ተግባር ላይ ከመዋል ይልቅ ለባዕድ መሸጡ" (ገፅ 45) እያደር ሲቆጠቁጠው ይስተዋላል። በዚህም፡

ሩቅ ሃገር ሐጅ፣ እንዳው ያላገሬ
ሁለት ዓመት አስለቅሼ፣ ክቡር ወላጆቼን
ሌላው እንዳይበቃኝ፣ ገደልኳት እናቴን
ገፈፍ ስል መጣሁ፣ ይሄው ባዶ እጄን
ይርገሙኝ ሁሉም፣ ዘመድ ወዳጆቼ።
ወይ ምግብ አጥቼ፣ ወይ ጠል ፈልጌ
ወይ ልብስ አጥቼ ተጋልጦ እርቃኔ

.....
እናቴ ወለላ በኔ ምክንያት ሞትሽን
እንዲያው ከድቼሽ፣ አሥቶኝ ሠይጣን
የእርግማን ቃልሽ ይድረስብኝ አሜን (ገፅ 59)

* * *

ርጉቾ ሃገር ከይደ፣ ምእንቲ ዘይዓደይ
ክልተ ዓመት አብኪያ፣ ክቡራት ወለደይ
ካልእ ከይተርፈኒስ፣ ቀቲሊያ ነደይ
ገፈፍ ክብል መጸኤ፣ እኔኹ ጥራይ አደይ
ይርገሙኒ ኩሎም፣ ሰባተይ አዝማደይ።

አይ መግቢ ሰኢነ፣ አይ ጠሊ ሃጫፊ
አይ ክዳን ዓሪቀ ዝባነይ ተገጫፊ

.....
ብአይደ ሞትኪ፣ አደይ መዓረኒ
ጠሊ መኪ፣ ሠይጣን አስኪቲኒ

**ኢትዮጵያዊነት እና ኢትዮጵያ በሓደ ዛንታ የቅድመ ኤርትራ
ሪፈረንደም ትግርኛ ልቦለድ**

መርገም ቃልኪ፣ አሜን ይብዳላኒ (ገፅ 59) ሲል በስሕተቱ ሲጸጸት የሔደበት የቅጥረኛነት ወታደራዊ ሥራ ያስገኘለት ትርፍ ባዶ መሆኑን ተገንዝቦ በርዕዩ መቀማት ("disillusioned" በመሆኑ) ጭምር በኑዛዜ ራሱን ወቅሶበታል፤ እንዲሁም፡ ለሌላው "እኔን አይታችሁ ተማሩ" የሚልበትን የተሞክሮ ዕውቀት ሰጥቶበታል። ከምንም በላይ፡ ውልደትና ሞት ሁለት የሰው ልጅ የሕይወት ዕጣ ፈንታዎች ናቸው። ተወልዶ መኖርን ሰው ሁሉ የሚፈልገው ነገር ቢሆንም፤ ማንም ከባዛናነት፣ ከብስጭትና ከጭንቀት የሚገላገለው ሲሞት ነው። የዘመኑ ወጣት ስለ ወገኖቹ፣ ስለ ሃገሩ እና ስለ ንጉሡ ክብር ሲል ተጋድሎ ከመጽደቅ ይልቅ፡ ለባዕድ ክብር ሲል በከፊለው መስዋእት መክበር እንዳልቻለ ሲያውቅ ራሱን ይከብራል። በዚህም ቅጥረኛነቱ ወጣቱን፡ "ከሁለት ያጣ..." ስላስደረገው ኑዛዜው በጸጸት ተሞልቶ እረፍት ሲያሳጣው ይታያል።

በአጠቃላይ፡ "የዓለሙን ሕግ ሁሉ የሚያጸናው፡ ሃይማኖትንና ሥራን መውደድ፣ ንጉሥን ማክበር" (መሓሪ፡ 1936)፡ በነበረበት የዘመን መንፈስ ለባዕድ በቅጥረኛነት ማደር ትርፉ ጀብድ እየፈጸሙ ጀግና ሳይሆኑ ማለፍ ሆኗል። በዚህም፡ የተጋዳሊነት (heroic) ጉዞ የሚሰለፉለትን ወገንና የሚገዙለትን ዓላማ መረዳት ይጠይቃል። የሐበሻ ልጆች፡ የከፊሉት መስዋእት በበኩሉ ለመንግሥታቸው (ለንጉሣቸው) እና ለሰንደቅ ዓላማቸው (ለባንዴራቸው) ክብር አለመሆኑ ያልታሰበ ሥነ ልቡናዊ ቀውስ ሲፈጥርባቸው

ጌታሁን መሰለ

ተስተውሏል። የሃገር ባንዴራ በበኩሉ፣ በትግራይ ትግርኛ ማኅበረሰብ ዘንድ ታላቅ ክብር አለው። የማኅበረሰቡ አባል ሲቸግረው ዳስ ሠርቶ፣ ባንዴራ ሰቅሎ ከወገኖቹ እርዳታ ይጠይቅበታል፤ ጦር ሲመጣ ይሰለፍበታል፤ ሲሞት ከአስከሬኑ ፊት እያውለበለበ እስከ መቃብር ይሸኝበታል። ቅዱስ ተደርገው ከሚወሰዱ የሃገር ማንነት መታያ ጉዳዮች መካከል አንዱ የሆነው የሃገር ሰንደቅ ዓላማም (ባንዴራም) በቀደምት የትግርኛ ልቦለዶች ውስጥ የዘመኑን ኢትዮጵያዊ ሃገራዊ መንፈስ ለማሳየት የሚያስችል ሆኖ ይታያል።

3.2. ጀግንነት

ሌሎች የሃገራዊ ማንነት ጉዳይ ከሚታይባቸው ነገሮች መካከል ተጠቃሽ የሚሆነው ጀግንነት ነው። ለሐምሳ ዓመት ያህል በተከታታይ የተደረጉ የሥነ ልቡና ጥናቶች እንደሚጠቁሙት፣ ምንም እንኳን የአእምሮ ስቃይ ምንጭ ቢሆንም፣ የሰው ልጆች መሠረታዊ የሥነ ልቡና ፍላጎታቸውን ለማሟላትና አካላዊ ኅልውናቸውን ለማረጋገጥ የመጎዳኘት እና ተቀባይነት የማግኘት ተፈጥሯዊ ፍላጎት አላቸው (Bader, 2006)።

በዚህም፣ ሃገርን፣ ወገንን፣ ባህልን፣ መሪን... ማፍቀር እና ለሃገር፣ ለወገን፣ ለባህል፣ ለመሪ... መታመን (Jensen, 2004) የሚፈጥሩት የጀግንነት ሁኔታ የግለሰብ ሆነ የቡድን ወይም የማኅበረሰብ ሆነ የሃገር ማንነት መታያ በመሆን ያገለግላል። ይሁንና፣ ወደ ትናንሽ መንደር በተከፋፈሉ እና እያንዳንዱ መንደር በብረት መዝጊያ በታጠረባት ዓለም፣ እንዲጋጣሚ ሆኖ የተመቻቸ ሁኔታ ባለበት መንደር የተወለዱ ግለሰቦችና ቡድኖች ራሳቸውን የተሻሉ፣ ምርጥ፣

ኢትዮጵያዊነት እና ኢትዮጵያ በሓደ ዛንታ የቅድመ ኤርትራ
ፈረንዳይም ትግርኛ ልቦለድ

የተለዩ፣ እና ከሌላው መንደርተኛ (ሃገር) የላቁ ጠባብት አድርገው
ይቆጥራሉ። ለምሳሌ፣ የሚከተለው ጥቅስ ለዚህ አባባል ትክክለኛነት
ጥሩ ማሳያ ይሆናል፤

[...] ከጥም[፣] ከርሃብ[፣] ከቃጠሎና
ከአባራ[፣] ከድካም ጋር [...] ሰባት ቀን
ሙሉ ተጓዙ [...] በጊዜው ጠላቶች
ወዳለብት ቦታ ተቃርበው ስለነበር
አለቃቸው የሆነው ኢጣሊያዊው መኰንን
ፈረስ ላይ ተቀምጦ በመካከላቸው ሆኖ
ሁሉም እንደሚሰሙት አድርጎ [...]
እነኝህ ልትዋጋቸው የምትፈልግ ያለህ
እረኞች ናቸው እንጂ ሌሎች አይደሉም፤
ነጮች መሆናቸው ያስፈራህ ከሆነ እንደ
እኛ አይደሉም፤ መድፍ የላቸው ብዙ
ጥይት የላቸው፤ እንደ እኛ መነፅር
የላቸው፤ እንደ እኛ ሮኬት የላቸውም።
እኛ ብቻ ነን ጎበዞች ነጮች፤ እኛ
ኢጣሊያ ጌቶችህ። አሁን ደግሞ በለው
አትፍራው፤ [...] (ገፅ 26)።

* * *

[...] ምስ ጽምኢኻ ጥሜትን ሃሩርን ደሮናን
ድኻምን [...] እናኸዱ ጁ መፅላቲ ምሉእ ገሰገሱ
[...] ሻብቲይውን አብቶም ጸላእቲ ዘለውዎ ሥፍራ
ቀረቦም ነበሩሞ እቲ ዝሓልቆም መኰንን ጣልያን
አብ ፈረስ ቁዌ ቢሉ አብ ማእከሎም ኮይኑ
ኩሎም ከምዝሰምዑዎ ገቢሩ [...] እዞም
ክትዋግኡም እትደሊ ዘሎኻ ጓሶት እዮም እምበር

ጌታሁን መሰለ

ካልእ አይኮኑን፤ ጸዓዱ ምኒኛም ግዲ የፍርሃካ ይኸውን እንተኾነ ከማና አይኮኑን፤ መድፍፅ የቢሎም ብዙኅ ጥይት የቢሎም፤ ከማና መነጽር የቢሎም፤ ከማና ርኪት የቢሎም። ንሕና ጥራይ ኢና ንፉዓት ፀዓዱ፤ ንሕና ጣሊያን ጎይታካ። ሕሻ ሽዓ በሎ አይትፍርሃዎ፤ [...] (ገፅ 26)። ማንነት በ”እ[ኔ/ኛ]” እና በ”እ[ሱ/ሷ/ነሱ]” የሚል ጎራ መካከል ባለ ድንበር የሚፈጠር በመሆኑ፣ ከፍ ብሎ ከቀረበው ጥቅስ የሚመዘዙ ሦስት የማንነት መገለጫ የሓቲት አሃዶች አሉ። አንደኛው፣ በኢጣሊያዊው አዛዥ እና በኢትዮጵያዊው ታዛዥ ቅጥረኛ ወታደር መካከል ያለ የበላይነትና የበታችነት፣ ጀግናነትና ፈሪነት ውክያ ነው። በዚህ ውክያ፣ ነጭ የበላይ ጥቁር የበታች፣ ነጭ ጀግና ጥቁር ፈሪ ሆነው ተስለዋል። ይህ ሁሉ የሆነው ደግሞ፣ የነገራው ትኩረት ከኢጣሊያዊው አኳያ ስለሆነ እንጂ ከሐበሻዎቹ በኩል ሲታይ አይደለም። በሁለተኛው ሓቲት፣ ኢጣሊያዊ ነጭ ከሊብያዊ ነጭ የበለጠ የበላይ፣ የተሻለ ጀግና ሆኖ የቀረበበት ነው። በሁለቱም በኩል ሲታይ የኢጣሊያ ልዕላ ኃያልነትና ጀግንነት በመድፍና በጥይት ብዛት፣ በውጊያ መነፅርና በሮኬት ባለቤት መሆን ወይም በዘመናዊ የጦር መሣርያ መታጠቅ የተገለጠ ይሆናል።

**ኢትዮጵያዊነት እና ኢትዮጵያ በሓደ ዛንታ የቅድመ ኤርትራ
ሪፈረንደም ትግርኛ ልቦለድ**

በሦስተኛው የሓቲት ምልክታ
የምንደርስበት ጉዳይ፡ ምንም እንኳን
እረኛ ቢሆንም ሊቢያዊው ነጭ በመሆኑ
ብቻ ከኢትዮጵያዊው በላይ አስፈሪ
እንደሆነ የተነገረበት ጥቆማ ነው።

ቅኝ ግዛት፡ የሃገራዊ ማንነት መገለጫ የሆነውን ጀግንነት የማጉደፍ፣
ክብርን የመቀማት ኃይል አለው። እንደ ኢጣሊያ ባለ
”በተመቻቸለት መንደር (ሃገር) የሚኖር ማንኛውም ሰው ደግሞ
ከሌላው የበለጠ ልዕልና ያለው መሆኑን ለማሳየት እና ለማረጋገጥ
ሲል ባገኘው አጋጣሚ ሁሉ ይዋጋል፣ ይገድላል፣ እናም ይሞታል”
(Goldman, 1969: በJensen, Ibid)። ቀደም ሲል በቀረበው የኢጣሊያ
ምስለኔ የተሳሳተ ቅስቀሳ የተገፋፉ ኢትዮጵያውያን ቅጥረኛ
ወታደሮችም፡ ድሉም ሆነ ሽንፈቱ የሚመዘገበው ለኢጣሊያ
ቢሆንም፡ ጠላት ያሉት አካል የገባበት ገብተው የገደሉትን ያህል
”ደም እንደጠጣ ነብር እያጉረመረሙ ያዘው እንዳትሰደው’ ሲሉ
በርካቶቹ ሙትና ምርኮ ሆነው ጥቂቶቹ አምልጠዋል” (ገፅ 40)።

ከዚህ አኳያ፡ የጀግንነት ጉዳይ በጥንቃቄ ካልተያዘ፡ በተለይ
በጦርነት ጊዜ ዘግናኝ ለሆነ አረመኔያዊ ተግባር ስለሚውል አስከፊ
(አስቀያሚ) ገፅታው ጎልቶ ይታያል። ኢትዮጵያውያኑ ቅጥረኛ
ወታደሮች እንዲህ ባለው የእልቂት ዓውድማ ውስጥ የተገኙበት
ዋናው ምክንያት ደግሞ፡ ”አባቶቻቸው ልጆቻቸው ጠመንጃ እየነካኩ
ሲያድጉ የጀግንነት ዘር በደማቸው ውስጥ እንዳለ ማረጋገጫ
አድርገው ስላሳደጓቸው” (ገፅ 4)፣ ”ነፍጥ አንግቦ በመዋጋት ጀብደኛ
መባል ጥሩ ሥምና ጀግንነት ስለሚያስተርፍ” ነው (ገፅ 27)።
ስለሆነም፡ የዘመኑ ወጣት ውክያ የሚኖረው የሓደ ዛንታ ልቦለድ

ጌታሁን መሰለ

ዋና ገፀ ባሕርይ የሆነው ትኳሪም የሃገርና የዜጋ ማንነት መታያ ሆኖ ይገኛል። ለምሳሌ፦

[...] በልጅነትህ ጀምረህ የሰማኸው ነገር ሁሌ እያደረ እየተረዳህ ይመጣል፤ እሱ ለኢጣሊያ ቅጥረኛ ወታደር ሆኖ ሊቢያ ሔዶ እየተዋጋ ከፍተኛ ጀግንነት ፈጽሞ ሥም ለማግኘት ወሰነ። እዚህ ሁሉ በአንድ ጊዜ ያደረሰው ደግሞ እዚያ ውጊያ እንዳለ በመስማቱ ነው፤ ይህም ከእነኛ ጥቂት እርፍ ሲሉ "ፈጣሪ ሆይ ቦካን፤ እባክህን ጦርነት አውርድልን" እያሉ ከሚማለሉ የነበሩ ጦረኛ ኢትዮጵያውያን መኳንንት የተወለደ መሆኑ እንዳይቀርበት ነው፤ ምንም እንኳን የሁሉም ኢትዮጵያውያን ዘር ዝንባሌ ባይሆንም (ገፅ 6)።

*

*

*

[...]ብንእሹቶኝ አትኒዝካ ዝሰማዕካዮ ነገር ወትሩ እናገደረ እዩ ዝሰቆረካ እሞ፤ ንሱ ተዓሰኪሩ ልብያ ክኸይድ እሞ አብኡ እናተዋግኤ ዓቢይ ሻግንነት ክብር ጸይሩ ስምውን ከጥሪ ወድኡ። አብዙ ነሱ ብሓደ ጊዜ ዘብጽሑ እንከ ካባኡ ውግእ ኸምዝነበረ ብምስማዕ እዩ፤ እዙይ ከን እንካብቶም ሓደ ጊዜ ቅሩብ ዕርፍ እንተበሉስ "ጎይታየ በኻዕና፤ በጎኻኻ ውግእ አውርደልና" እናበሉ ዝምህለሉ ዝነበሩ ህንጡያት መኳንንቲ ኢትዮጵያ ዝተወለደ ምኻኑ ከይተርፎ እዩ፤ ናይ ብመላእ ዓጽሚ ኢትዮጵያ ዝምባሌ ድኣ ኣይኮነን (ገፅ 6)።

ይህ የትኳሪ ወታደራዊ ቅጥረኝነት ሁኔታ በተራ የኢጣሊያ ቅስቀሳ ብቻ የተፈጠረ ወቅታዊ ስሜት ሳይሆን ዛብ ከልጓም የሳብ ጥንታዊ ኢትዮጵያዊ ማንነት ያለበት ነው። በኢትዮጵያ ኣፈ ታሪክ "እባክህን ጦር አውርድ" እያሉ መሬትን ኣርባ ጅራፍ እንደገረፉ

ኢትዮጵያዊነት እና ኢትዮጵያ በሓደ ዛንታ የቅድመ ኤርትራ
ሪፈረንደም ትግርኛ ልቦለድ

ከሚነገርላቸው ነገሥታት መካከል ቀድመው የሚጠቀሱት አጼ ልብነ
ድንግል ናቸው። በፍልሚያ ጀግንነትን፣ በጀግንነት ጉድኝትን እና
ተቀባይነትን ለማግኘት ብርቱ ጥረት የሚያደርገው የትኳቦ ተግባርም
የእነኝህ ቅድመ አያቶቹን መንገድ የተከተለ ነው -- የሚባላውና
የሚጠጣው፣ የሚያርሰው መሬትና የሚሠራው ሥራ ሳያጣ ለሥምና
ለክብር ሲል ራሱን ለውጊያ ማዘጋጀቱ። ምክንያቱም፡ "የሃገር
ጀግንነታዊ ትእምርት መገለጫዎች ሰንደቅ ዓላማን እና መሥራች
አባቶችን ባካተተ መልኩ ትስስርንና ደህንነትን የማግኘት ፍላጎት
ሰላለበት ሃገር የቤተሰብ ውክያት አለው። ቤተሰብም ለልጆች የሥነ
ልቦና ደህንነት እና የጠባቂ ጉድኝት ግልጋሎት ይሰጣሉ" (Bader,
Ibid)። በመሪዎች ደረጃ መሬትን እየገረፉ ጦርነት የመፈለግ፣
በቤተሰብ ደረጃ "አበጀህ!" እያሉ ወንድነትን (ጀብደኝነትን)
ከጠብመንጃና ከጦርነት ጋር አቆራኝተው ልጆችን የማሳደግ ሁኔታ
ባለበት ዘመን ወጣቱ ወደም ይሁን ተገዶ ቅጥረኛ ወታደርነቱን
እንዲቀበል እና ከሚያፈቅረው የወንድነት መታያ ከሆነው ጠብመንጃ
ጋር እንዲውል አድርጎታል። በዚህ ጊዜ፡

መቼም በቅቤ የተወለወሉ ይመስል
ያብረቀርቁ የነበሩ የኢትዮጵያ ጎበዛዝት
በአንድ ቀን ውስጥ ወደ መጎሳቆል
ደረሱ። ያኔ የተመለከታቸው ሰው አንድ
የማይጠቅም የማንም ሃገር ሰዎች እንጂ
ኢትዮጵያውያን ይሆናሉ የሚል ሓሳብ
በልቡ እንኳን አይመጣለትም።
በአገራቸው ግን 'አንቱ አባ ቁሱየ፤
ሥርዓት አትሉም ወይ፤ አንድም ጎበዝ

ጌታሁን መሰለ

አጣን ሔደው ሊቢያ' እየተባለ ይለቀስ ነበር (ገፅ 25)።

* * *

ወዮም ብጠስሚ ዝተለክዩ ክመስሉ ወላህህ ዝብሉ ዝነበሩ አጉባዝ ኢትዮጵያ ብሓንቲ መዓልቲ ናብዙ ዕብራን እዙይ በጽሑ። ሻቡ ንዝረአዮም ሓደ ዘይጠቓሙ ዘጉናፋት ሃገር እምበር ኢትዮጵያውያን ይኾኑ ዝብል ሓሳብ አብ ልቡ እኳ አይምመጸን። አብ ዓዲም ግን 'አቱም አቦይ ቐሺያ፣ ዓገብ እንደ አይትብሉያ፣ ሓደ ጎበዝ ሰአና ከይደም ትሩቡሊያ' እናተባህለ ይብከ ነበረ (ገፅ 25)።

ከላይ እንደተመለከተው፣ ጀግንነት የሃገር ማንነት መገለጫ ቢሆንም ያለ ጊዜውና ያለቦታው በሚውልበት ጊዜ ማኅበረ ባህላዊ ቀውስ ያስከትላል። እንደተጠቀሰውም ታላቁ ኢትዮጵያዊ ሰው የሌላ አልባሌ ሃገር ሰው የሆነ ያህል ሆኗል። ቅጥረኝነት ያስከተለው መዘዝ ሴቶችን ያለ ባል፣ ያለ ፍቅረኛ፣ ያለ ወንድም በማስቀረቱ የሊቢያ ዘማቾች ጉዞ እንዲገታ፣ ግዝት እንዲስተላለፍበት ይጠየቃል።

በአጠቃላይ፣ ኢትዮጵያዊ ማንነት በደም የተዋጀ ሃገራዊ ንብረት እንደሆነ እስካሁን ከቀረበው ምስላታዊ አስረጅ ለመገንዘብ ይቻላል።

ኢትዮጵያዊነት እና ኢትዮጵያ በሓደ ዛንታ የቅድመ ኤርትራ
ሪፈረንደም ትግርኛ ልቦለድ

የነበሩ ዓበይት ጦርነቶችና በእነኛ ጦርነቶች የሚኖረው የማኅበረሰቦች ቡድናዊ ተሳትፎ ደግሞ ከጀግንነት ጋር ተያይዞ የሚነሣ የሃገራዊ ማንነት አንድ መገለጫ ነው። ከዚህም በቀር፣ 'ሃገር በጋራ ያበሩ ወገኖች የሚፈጥሩት ነገር ነው' ቢባልም፣ አሰላለፋቸው ለሌላው አሸናፊ ወይም ተሸናፊ ወገን ከሆነ ማበራቸው ብቻ እንደ ሃገር ሊያስቆማቸው አይችልም (Stalin, 1954)። ኢትዮጵያውያኑ ቅጥረኛ ወታደሮች ያበሩት ስለ ኢጣሊያ ጥቅም ስለሆነ፣ ያበሩት ጥቂቶች በፈቃዳቸው አብዝሃኛዎቹ ደግሞ ካልዘመቱ ወይም ልጆቻቸውን ካላስዘመቱ መሬታቸውን ስለሚነጠቁ፣ እንስሳቶቻቸውን ስለሚያጡ ስለሆነ፣ ባይሆን እኔ ሞቼ ቀሪዎቹ ዘመዶቹ ከጉስቁልና ይዳኑ ብለው ያደረጉት ነው። ይህም፣ በብሔርተኝነት መንፈስ የተመራ ኤርትራ የምትባል ሃገር ያቆመ ጉዳይ ቅድመ 1985 ዓ.ም. ነበረ ለማለት አያስችልም። "ሃገርን የሚመሠርተው 'ሃገራዊ ባሕርይ'" (ዝኒ ከማሁ) ከሆነ ደግሞ ለኢጣሊያ ያበሩ ታጣቂዎች ኢትዮጵያዊነታቸውን የካዱ አልነበሩም። በዚህም፣ በቅድመ 1985 ዓ.ም. የነበረችው ኢትዮጵያ እና ዜጎቿ ክብርና ኩራት የሚሰማቸው የታሪክ፣ የማኅበረ ባህላዊ፣ የተፈጥሯዊ ጸጋ ባለቤቶች እንደሆኑ ይታመናል። ነገር ግን፣ ዛሬ ላይ ኤርትራውያን እየተባሉ ዳረኞች የሚደረጉት የመረብ ምላሽ ሰዎች በልዩ ልዩ አጋጣሚዎች ሁሉ ኢትዮጵያዊነታቸውን እንዴት ይገልጡ እንደነበር ማወቅ የትውልዱ ሁሉ የታሪክ ግዴታ ይሆናል። የአያት ቅድመ አያትን ነባር ሃገራዊ ትእምርት (ባንዴራ) አይቶ መሞት ካለ መሞት በላይ ነው። ስለ ባንዴራ ክብር የሕይወት መስዋዕት መክፈል ነባር የዜጎች ለሃገር የሚሰጥ ገፀ በረከት እንደሆነ ይታመንበታል። ነፃነት የሰብአዊነት መታያ ሲሆን ባንዴራ የሉዓላዊነት ማረጋገጫ የመሆኑ ምስጢር ከወላጅ ወደ ልጅ

ጌታሁን መሰለ

**ማስተላለፍ ለኢትዮጵያውያን አዲስ ክስተት አይደለም።
ምክንያቱም፡**

**እህት ወንድም ሲሞት ባገር ይለቀሳል
እናት አባት ሲሞት ባገር ይለቀሳል
ሃገር የሞተ ለት ወዴት ይደረሳል።**

እና/ወይም

**ወንድም ቢሞት ሳምንት ሓዘን፤ እህት
ብትሞት ሳምንት ሓዘን
አባት ቢሞት ሳምንት ሓዘን፤ እናት
ብትሞት ሳምንት ሓዘን
አገርና ርስት [ሲባድም] የራስ ሕመም
መርዘን።**

* * *

**ሐውኻ ተሞተ ሰሙን ሓዘን፤ ሐፍትኻ ተሞተት
ሰሙን ሓዘን
አቦኻ ተሞተ ሰሙን ሓዘን፤ እናኻ ተሞተት ሰሙን
ሓዘን
ዓድኻን ዓውድኻን ርእሷ ሕመም መርዘን።**

**እየተባለ በሙሾ ረገዳ ሰው ለአፍታም
ከጭንቁ እፎይታ የማያገኝበት ችግር
ስለሆነ፤ ዜጎች ለግለሰባዊ ክብራቸው
ከሚሰጡት ዋጋ በላይ ለሃገር ሊሰጡ
የሚፈልጉት እጥፍ ድርብ እንደሆነ
ተረጋግጦ ያደረ እውነታ ነው። (ለጊዜው
ከዚህ በላይ ይዘን የመጣነውን ጉዳይ እዚህ
ላይ ቆም እናድርግ። በማስከተል ደግሞ**

**ኢትዮጵያዊነት እና ኢትዮጵያ በሓደ ዛንታ የቅድመ ኤርትራ
ሪፈረንድም ትግርኛ ልቦለድ**

ሌላው የሃገራዊ ማንነት መገለጫ ሊሆን
የሚችለውን "የተፈጥሮ ሥነ ምግባርና
የአድባር (የቀየ) ውልታ" ለመመልከት
እንሞክር።)

3.3. የተፈጥሮ ሥነ ምግባር እና የአድባር (የቀየ) ውልታ

ሃገራዊ ማንነት ከሚታይባቸው ጉዳዮች መካከል የተፈጥሮ ሥነ ምግባር (ecosystem) እና የአድባር (የቀየ) ውልታ (homesickness) ተጠቃሾች ናቸው። ሥነ ምግባር፣ እጽዋት፣ እንስሳት እንዲሁም ሰዎች በመሬት ላይ ተገዳጅተው የሚኖሩበት ዓለም ነው። ሰው-ተኮር ሥነ ምግባርም (human ecology)፣ ሰዎች ከመሰሎቻቸው፣ ከመሬት፣ ከአፈርና ከማዕድን ሃብት፣ ቀላል ሆነ ጨዋማ ከሆነው ወኃ፣ ከአየር (አየር ንብረቱና ወቅቱ)፣ ከበርካቶች ጎልጦን ነገሮች፣ ከደቃቅ እስከ ግዙፍ እንስሳትና እጽዋት፣ ከፀሓይም ከሚገኘው ኃይል ጋር የሚኖራቸውን የሁለት-ዮሽ ዝምድና ምክንያታዊ ሆኖ ይመረምራል። ሥነ ምግባራዊ ጥበብም፡- ሒሳባዊ (ቀመራዊ)፣ ውህዳዊ (ኬሚካላዊ) ወይም ዳንኪራዊ (ድንሳዊ) ወይም እንደ ሚት (myth) የሚነገር ሆኖ ሊገለጥ ይችላል (Ecology & Literature, undated)።

ሥነ ጽሑፍ በበኩሉ፣ ሰዎች፣ ባህልና ተፈጥሮ በጉድጅት የሚገኙበት ዓለም በመሆኑ፣ የሥነ ምግባራዊ ኂስ ሓቲት "ሰውና ባህል ከተፈጥሮ ጋር የሚኖራቸውን ትስስር ለማወቅ ያስችላል" (Lukas,2011)። ሥነ ምግባርን ተንተርሰው የሚደረጉ ጥናቶችም፣ ሃገራዊ፣ አካባቢያዊ፣ ብሔራዊ... ማንነቶችን የማሳየት ኃይል

ኢትዮጵያዊነት እና ኢትዮጵያ በሓደ ዛንታ የቅድመ ኤርትራ

ሪፈረንድም ትግርኛ ልቦለድ

አላቸው። አካባቢያዊ ድንበርን መከለልም ሆነ ለማወቅ ደግሞ የሥነ ምግባራዊ ጊስ ሓቲትን (ecocritical discourse) መገልገል የተሻለ ዘዴ እንደሆነ ይታመናል። እያንዳንዱ ዘመን ታሪካዊ ገጠመኝን መያዝና ማመላከት የሚችል የራሱ የሆነ ገዥ "አመለካከት"፣ የተወሰነ መንፈሳዊ "መባያ" ስላለውም (Coupe, 2001)፣ በሥነ ጽሑፍ ውስጥ ሰውና ባህል ከተፈጥሮ ጋር ያላቸውን መስተጋብር ለመመልከት ያስችላል።

ስዊድናዊው የቦታኒ ሊቅ Carl Linnaeus በEcology and Literature ድርሰት እንደሚለው፣ "ማናቸውም ፍጥረት በሰፊው የተፈጥሮ ኢኮኖሚያዊ ምግባር ውስጥ የራሱ የሆነ ውስን ሥፍራ ስላለው ምንም ዓይነት ክፍት ሆኖ የሚታይ ቦታ አይኖርም። በዚህ የተሳሰረ የሕይወት መስተጋብር ደግሞ እያንዳንዱ ዝርያ ሌላውን ይደግፋል።" ስለሆነም፣ ሥነ ምግባራዊ ጊስ፣ የቅርጽንና የትርጉምን እሴት ሊወስኑ የሚችሉ ምልክቶች (ትእምርቶች)፣ ጠቋሚዎች በተፈጥሮና በባህል ውስጥ የሚኖራቸውን ወሳኝ ቦታ ያመለክታል (William, *On some principles of Ecocriticism*)። በሥነ ጽሑፍ ዓለም የሚኖር ሃገራዊ ማንነትም፣ የሃገራዊ ቅርጽንና ትርጉምን እሴት በሚወስኑ ምልክቶችና ጠቋሚዎች አማካይነት ለማወቅ ይቻላል። በዚህም፣ የተመረጠው የትግርኛ ልቦለድ ከተፈጥሮ ሥነ ምግባርና ከአድባር (የቀየ) ውልታ አኳያ ሃገራዊ ማንነትን እንዴት እንዳስመለከተ በማስከተል እናቀርባለን።

[...] ትኳቦ [...] በመርከቧ (የኋላ ክፍል [...])
ቆሞ ፊቱን ወደ አገሩ በማድረግ አባቱንና

ጌታሁን መሰለ

እናቱን እያሰበ ሳለ ምጽዋ ትቶት ሲሸሽ ታየው፤ [...] የአባቱ ርስተ ምድር (አድባሩ/ቀየው) ትቶት የኋሊት ሽው ሲል ስላየው አዲስ ናፍቆት ገባው፤ ተናንቆትም ዕንባው መጣበት፤ በለምለም ሜዳዎችሽ በውብ ተራሮችሽ ያሳደግሽኝ ሃገሬ ደህና ሁኝ፤ ከከብቶቼና ከረኞቻቸው ጋር አድርብህ የነበርከው ጥቅጥቅ የአገሬ ጫካ ደህና ሁን እያለም ተናገረ (ገፅ 13)።

* * *

[...] ትኳሶ [...] አብቲ ዶሶ (ድገሪት [...]) እታ መርከብ ኮይኑ ንዓዱ አቢሉ ገጹ ገቢሩ ንአቦኡን ንአዴኡን ክሓስብ እንከሎ ምጽዋዕ ገዲፉዎ ክሃድም ረአዮ፤ [...] ምድሪ ዓደቦኡ ገዲፊዎ ንድሕሪት ሃው ክብል ምስ ረአዮ ሓዲስ ምድንፋች አተዎ፤ ሐንቕንቕ ቢሉውን ንብዓት ቅርብ በሎ፤ እናብ ልሙዕ ጉላጉልኪን እናብ ስሉም እምባታትኪን ዘዕበሽኒ ሃገረይ ድኃን ኩኒ፤ ምስ ክብተይን ንሶተንን ዝኃድረልካ ዝነበርኩ ጸምጸም በረኻ ዓደይ ደኃን ኩን እናበለ እውን ተናገረ (ገፅ 13)።

አድባር፡ ሰው ተወልዶ እትብቱ የተቀበረበት፤ አፈር ፈጭቶ ውሃ ተራጭቶ ያደገበት መንደር እና/ወይም የሃገር ተፈጥሯዊና ማኅበረ ባህላዊ ይዘት ማደሪያ ነው። በዚህም አድባር፡ "ሰው ባገሩ ሲኖር ቢበላ ሞቅሞቆ፤ ይከበር የለም ወይ ሰውነቱ ታውቆ" ተብሎ የክብር ጉዳይ ከሚታወጅበት እስከ "ጥራኝ ጫካው ጥራኝ ዱሩ፤ ላንተም ይሻልሃል ብቻ ከማደሩ" የሚል የተጋዳሊ ንሸጣ እስከሚሰማበት ድረስ ያለው ማናቸውም ማኅበረ ፖለቲካዊ ርዕዮት ጭምር

ኢትዮጵያዊነት እና ኢትዮጵያ በሐደ ዛንታ የቅድመ ኤርትራ

ሬፈረንደም ትግርኛ ልቦለድ

ይስተናገድበታል። ትኳቦ ለኢጣሊያ በቅጥረኛ ወታደርነት አድሮ ወደ ሊቢያ ሲጓዝ ብርታቱን ተፈታትኖ ውሎ ሲያድር ወደ እማይወጣው አዙሪት የሚያስገባው ተፈጥሯዊውና ማኅበራዊው ሥነ ምግባር እና የአድባር ውልታ ሆኖ ይታያል፤ እርሱ እየፈለገው ምጽዋ ይሸሸዋል፤ የአባቱ ርስተ ምድር ትቶት የኋሊት ይሸመጥጣል፤ ለምለሙ ሜዳና ተራራ እንዲሁም ጥቅጥቁ ጫካ ይሰናበተዋል። ትኳቦና ንደኞቹ የተሳፈሩባት መርከብ ወደፊት ስትሔድ የሃገራቸው ስበት ልባቸውን የኋሊት ይጎትታል (ገፅ 18)።

ከዚህም በቀር፣ ውልታ ከመንደር ወይም ከሃገር ሲወጣ በሒያጁ ላይ አከታትሎ መነጠልን፣ ሞትን ... ያሳስባል፤ የአባት ሃገር (ርስተ ምድር) ትዝታው ከሔዱበት ቀየና ሃገር መግጠም አልችል ሲልም ክፉኛ የመንፈስ ስብራት ያስከትላል። በተለይ፣ ሥምና ጀግንነት ፈልጎ ለኢጣሊያ በወታደርነት ያደረገው ኢትዮጵያዊ ከሌላው አፍሪካዊ በተሻለ የርስተ ምድር (ዓደቦ/ዓዲ አቦ = የ"አባት" አገር) ምንነት የሚገባው፣ ማሰብ የሚችል ጨዋ ልብ ያለው በመሆኑ ለሁለት ፈረንካ ሲል ሊቢያ ድረስ አልዘመተም (ገፅ 27)። ነገር ግን፣ ትኳቦ ተዋግቼ ድል በማድረግ ሥምና ዝና አገኝበታለሁ ባለው ትሪፖሊ (ሊቢያ) ሲደርስ የጦር አዋዋሉን ከማሰብ ይልቅ የረገጠውን መሬት ገላጣነት፣ በቆመበት ያለውን ነፋስ ሕይወት አልቦነት፣ በውድቅት ሌሊት የማይሰማውን ድምጸ አራዊት... በብዙ ሺሕ ከሎ ሜትር ትቶት ከመጣው ሃገሩ፣ ሁሉ አነጋጋሪና አጫዋች ከሆነው ተፈጥሮ ጋር ሲያወዳድር ይታያል፤ ይደመጣል (ገፅ 42)። ይህም ሲታወቅ፣

[...] እንዲያው ብረት ምጣድ የተደፋበት ነው የሚመስለው፤ ሰማዩ ሁሉ እንደተገለጠ

ጌታሁን መሰለ

ደመና የሚባል የሌለበት፤ ፀሐይ ዘወትር እንደገረረች፤ ንፋስ የሚባል ሽው የማይልበት፤ ዓቅልህን ጥብብ ስለሚያደርገው በሞት አገር ነው ያለሁ በሕይወት አገር ነው ያስብላል። አየ ልዩነት፤ ከዚያ ለምና ንፋስ ዘወትር ሽው ሽው ከሚልበት፤ የሻርረት ውኆች ከሚንፏፏብት ለምለም ምድር ኢትዮጵያ። ለዚህ ብዩ ነው የመጣሁ እንኳንም ደግ አደረገኝ አረ ይበለኝ፤ የሚል ሓሳብ በሁሉም ተመላለሰ (ገፅ 22)።

* * *

[...] ዘይ ከምዙ መቅሌሎ ሓጺን ዝሸበደ እዩ ዝመሰል፤ ሰማይ ወትሩ ምስ ተቐልፀ ኣሰር ደመና ዝብልዎ ዜልቦ፤ ፀሐይ ወትሩ ምስ መረረ፤ ንፋስ ዝብሎዎ ትውዝ ዘይብል፤ ዓቕልኻ ኣጽብብ የብለልካ ዓዲ ሞት ድየ ዓዲ ሕይወት ዘሎኹ ኢኻ እትብል። ወይ ኣፈላላይ፤ ካብቲ ልሙዕን ንፋስ ወትሩ ወልወል ዝብለሉ፤ ዛራ ማያት ዘንገሎኹሉ ለምለም ምድሪ ኢትዮጵያ። ንዙይ ቢለ እየ ዝመጸእኩ እንቋፅ ኮንኩ እርከባ ደኣ፤ ዝብል ሓሳብ ንኹሎም መጻፉም (ገፅ 22)።

ከፍ ብሎ በቀረበው ጥቅስ ውስጥ ኢትዮጵያዊ ጠባይና ኢትዮጵያ በግልጥ መቀመጣቸውን እንገነዘባለን። ኢትዮጵያዊ ጠባይ ብዙውን ጊዜ በዜጎች አስተሳሰብና አኗኗር የሚገለጥ ጉዳይ በመሆኑ፤ ትኩረትና ጓደኞቹ የወንድነት መታያ ያደረጉትን ነፍጥ ተሸክመው ሊቢያ ድረስ የዘመቱት ጀግንነት ፈጽመው ሲመለሱ በአካባቢያቸው

ኢትዮጵያዊነት እና ኢትዮጵያ በሓደ ዛንታ የቅድመ ኤርትራ

ሪፈረንደም ትግርኛ ልቦለድ

ተቀብሎን ለማግኘት ታስቦ እንደነበር ይጠቁማል። ይህንንም ወደውና ፈቅደው ያደረጉት ከመሆኑ በላይ፣ "ሴት ይሁን ሴት ይሁን፣ ሊቢያ ያልሔደ ሴት ይሁን" (ገፅ 6) እየተባለ በአካባቢያቸው ልጃገረዶች ዘንድ እንዳይዘፈንባቸው ፈርተው ጭምር መሆኑን ያመላክታል።⁹

ሁለተኛው ሓቲት ደግሞ፣ የ19ኛው መ.ክ.ዘ. ኢትዮጵያ ተፈጥሯዊ ጸጋዎች ለኑሮ ተስማሚ መሆናቸውን ይጠቁማል። ይሁንን ብለው ሊቢያ ድረስ በዘመቱት እነ ትኳቦ ላይ ውል እያለ እራሳቸውን እና ሃገራቸውን በመመልከት በእንተ-ራሳዊ ኂስ (self-critique) እንዲያደርጉ ሲያስገድዳቸውም ይታያል። ይህም፣ ሊቢያውያን ምድረ በዳቸውን አሳልፈን ለባዕድ አንስጥም ብለው ሲፋለሙ፣ ኢትዮጵያውያን በተቃራኒው ለምለሚን ሃገራቸውን ኢጣሊያ ሲይዝ አለመከላከላቸው "ልብና ሣር እያደረ ይበቅላል" ሆኖ የኋላ ኋላ የፈጠረው ቁጭት ነው (ገፅ 42 - 43)። በዚህም፣ በተፈጥሮ ውስጥ ያለ፣ የመስክ ልምላሜ፣ የወኃ ሻራራ፣ የጫካ አስፈሪነት፣ የበረዶ

⁹ ወጣቶችን ለጦርነት፣ ለአደን፣ ለንግድ ... ማነሣማት በተገኘው አመች ማኅበራዊ ዓውድ ሁሉ ሴቶች ሲከውኑት የኖረ ልማድ ነው። በተለይ እንዲህ ያለው ተግባር በወንዶቹ ዘንድ የ"ጅብደኝነት"፣ የተጋዳሪነት፣ የተፈላጊነት ስሜት እንዲፈጠር ምክንያት ሆኖ በቃል ግጥሙ ውስጥ ቆይቷል። ለምሳሌ፡

ካልዘመትህ ዛሬ ቀን
እልክሃለሁ ከብት እንድታግድ፤
ካልዘመትህ የዛሬን በጋ
ትሆነኛለህ ከፋች ላጋ*። (*ላጋ፡- ወተት የሚጠራቀምበት፤
ቅቤ የሚናጥበት ቅል)።
* * *

ተለይ ወይንካ ለማግኘት
ክሰደካየ ክትጓሰ ከፍቲ።
ተለይ ወይንካ ለሚ ሓጋይ
ክትኸነኒኝ ከፍቲ ላጋይ።

እየተባለ ወጣቱ አባቶቹን፣ ታላላቅ ወንድሞቹን እንዲመስል፣ ዱካቸውን እንዲከተል ይገፋፋል። እንደ ንብ መንጋ እንዲሰፍ፣ እንደተርብ እንዲናደፍም "ዕሰልየ ዕሰልየ ዕሰል" (ሰፊፍ ሰፊፍ ወይም ተሰለፍ ተሰለፍ) ይባላል። እናም፣ ወጣቱን ከጠብመንጃ ጋር ያቆራኘው ይኸው ማኅበረሰባዊ የልእልና መታያ ግፊት ሳይሆን አይቀርም።

ጌታሁን መሰለ

ግግር፣ የመሬት መንሸራተት፣ የመሬት መንቀጥቀጥ፣ ነገድጓድ፣ የነብሳት ሲርሲርታ፣ የአራዊት ኡኡታ ወዘተ. ሁሉ በቸገረ ጊዜ አለሁ እንደሚል ጓደኛ፣ በአድናቆትና በሰስት እንደምታይ እናት፣ በወግና በሥርዓት እንደሚመራ አባት፣ እንክብካቤ እንደሚፈልግ ህፃን በመሆናቸው እንደነ ትኳቦ ሁሉ ርቆ የሔደን በሐሳብም ቢሆን ወደ ቀየው መመለሻዎች ሆነው ይገኛሉ። ከዚህም በቀር፣ ወንዞች፣ ባሕሮች፣ ተራሮች... ከተራ መታያነት ባለፈ የሃገር ማንነት የሚወሰንባቸው ወሳኝ የኅልውና መዳረሻዎች መሆናቸው ይታመናል። ሥነ ምግባርና አድባር በበኩላቸው የሚታዩ የሃገራዊ ማንነት ቅርጽና ትርጉም መወሰኛ እሴቶች ሆነው መገኘታቸው ለዚህ ነው።

4. ማጠቃለያ

የታሪክን ሥነ ጽሑፋዊነት እና የሥነ ጽሑፍን ታሪካዊነት በማወዳጀት፣ የትኛውም ሕሊና ዘመን በማናቸውም መሥፈርት ሲታይ ዛሬን ለመገንዘብ የሚያስችል ይዘት ይኖረዋል። የሥነ ጽሑፋዊ ንድፈ ሐሳብ፣ የሥነ ጽሑፍ ታሪክ እና የሥነ ጽሑፍ ኂሰ ትምህርትና ትግበራ በትግርኛ የባህልና ሥነ ጽሑፍ ትምህርት ዘርፍ አለመዳበር በበኩሉ ሓደ ዛንታ ሆነ ሌላው የትግርኛ ሥነ ጽሑፍ በተሻለ መልኩ የሚታይበት ዕድል እንዳያገኝ አድርጎታል። ቀደምት የትግርኛ ድርሰቶችን ”overinterpret” በማድረግ ያልነበረ ማንነት እንዲኖራቸው የሚደረገውን ተግባርም ለመቃወም ወይም ለማስቆምም አላስቻለም።

ያም ሆኖ፣ የሥነ ጽሑፍ ምስላቶች ታሪካዊነት የማይጣቸው ከሆኑና ደራስያን እንደ ሌሎች ምሁራን ሁሉ የአንድ ሃገር የዘመን መንፈስ

ጌታሁን መሰለ

መታያ መሆናቸው ካልቀረም ሓደ ዛንታ ኢትዮጵያዊነትን እንጂ ዛሬ ላይ በመረብ ወንዝ የተከለለ ኤርትራዊ የሚባል ሃገራዊ ማንነት የለበትም። የልቦለዱ ታሪክ፣ ኹነትና የገፀ ባሕርያት ገጠመኝ በሓደ ዛንታ ተሰናስሎ የቀረበበት አኳኋን በበኩሉ፣ የኢትዮጵያ እና/ወይም የኢትዮጵያውያን ውጫዊና ውሳጣዊ ገዕታ ግዘፍ እንዲነሣ አድርጓል፤ የታሪክና የፖለቲካ ፍካሬ አሃዶቹ የድርሰቱን ብሔራዊ ውክያት ያለ ማወላዳት በማቅረባቸውም የልቦለዱ ብሔራዊ ሥነ ጽሑፋዊ ማንነት ኢትዮጵያዊ ሆኖ ይገኛል። የየቃላቱ ዓውዳዊ የውክልና ሁኔታና ደረጃም የዚህ የምንገኝበት የሃያ አንደኛው መቶ ክፍለ ዘመን ፖለቲካ ከፈጠረው ስሜታዊነት በራቀ የግንዛቤ ፈቃድ እንዲነበቡ ያስገድዳሉ። እስካሁን ከቀረቡ አስረጃቾችና ትንታኔዎች፣ ገፀ ባሕርይው ሆነ ደራሲ-ተራኪው የሚነግሩት ስለ ኢትዮጵያዊነትና ኢትዮጵያ ስለሆነም የሓደ ዛንታ ሥነ ጽሑፋዊ ብሔራዊ ማንነት ኢትዮጵያዊ ነው እንድንል ያስችለናል። ለአጣሊያ በቅጥረኛ ወታደርነት ያደሩትም በቅኝ ግዛት የነበሩ ኢትዮጵያውያን እንጂ ዛሬ ላይ ኤርትራውያን የሚባሉ ዜጎች ሆነው አልተሳሉም። የሚከተለው ጥቅስ ደግሞ የእስካሁኑን ሓተታ ለመደምደም ያበቃል።

[እነ ትኳቦ] በሦስተኛው ቀን ሲነጋጋ እንግሊዞች ከተቆጣጠሩት የሱዳን በር እሚባል ከተማ ገቡ፤ እዚያም መርከቧ እየተንገንገኝ መልሕቋን ጥላ ቆመች፤ ወደሷም ምን ምን የሚያካክሉ ብዙ ጥቋቁር ሱዳናውያን ግር ብለው ቀረቧት፤ በዚያም ሁለት የአፍሪካ ሕዝቦች ሱዳናውያንና ኢትዮጵያውያን ፊት ለፊት ተያዩ፤ (ገፀ 15)።

ጌታሁን መሰለ

*

*

*

አብ ማልሳይ መዓልቲ ወጋሕ ክብል ከሎ በሪ ሱዳን
ዝተብሃለ እንግሊዝ ዝሉሎ ዘለዉ ከተማ ኣተዉ፤
አባኡ እውን እታ መርከብ ደርጓዕጓዕ እናበለት ንቱ
ምልሕቃ ደርቢያ ደው በለት፤ ናባኣ ኣቢሎም ብዙኃት
ጸለምቲ ሱዳን ከክንዲ ገለ ዝኾኑ ውርር በሉ፤
አባኡውን ክልተ ሕዝቢ ኣፍሪቃ ሱዳንን
ኢትዮጵያውያንን ገፅ ንገፅ ተጠማመቱ፤ (ገፅ 15)።

እስካሁን ለማሳየት ከተፈለገው የምርምር ዓላማ በመነሣት፣ የታሪክ ጥናት ከሥነ ጽሑፍና ኣርኪዮሎጂ ግኝት መታገዝን ግድ ይለዋል። በተለይ፣ ሥነ ጽሑፍ ታሪካዊነት፣ ታሪክ ደግሞ ሥነ ጽሑፍነት ስለማያጣቸው፣ የኅያውያንን ሆነ የቁሳውያንን የቀደመ ታሪካዊ ማንነት ለመወሰን ድርሳናትን ማማከር ይገባል። የታሪክ፣ የቋንቋ፣ የሥነ ጽሑፍ... ተመራማሪዎችም ለተሻለ ማጠቃለያ ትናንትን በትናንታዊ ጠባይ፣ ዛሬን ደግሞ በዛሬያዊ መሥፈርቱ ማተትን ገንዘባቸው ቢያደርጉ ብዙ ያተርፋሉ። በዚህ ስሌት የተቃኘው ይህ ሥራ በበኩሉ ለኢትዮጵያዊ ማንነትና ሥነ ጽሑፍ ጸጋ መጠበቅ የሚበጅ ሓተታ እንዳቀረበ ይታመናል።

ም ሥ ጋ ና

ስለ ኢትዮጵያ ክብርና ኣንድነት ለተጨነቁ፣ የሕይወት፣ የኣካል፣ የሓሳብ፣ የንብረት መስዋእት ለከፈሉና ለሚከፍሉ የ”ሰው ዘሮች” በሙሉ።

ኢትዮጵያዊነት እና ኢትዮጵያ በሓደ ዛንታ የቅድመ ኤርትራ

ሪፈረንደም ትግርኛ ልቦለድ

ዋቢ ድርሳናት

መሐሪ ዓምደ መስቀል (ደጃዝማች)። (1936)። "መ'ቅድም" አብ ሥርዓት አድክመ ምልጋኝ። አሥመራ፣ ማኅተም ጴጥሮስ ሢላ።

በእምነት ገብረ አምላክ። (1947)። የአንድ ቋንቋ እድገት ወይም አማርኛ እንደተስፋፋ። አዲስ አበባ፣ ብርሃንና ሰላም ቀዳማዊ ኃይለ ሥላሴ ማተሚያ ቤት።

ባሕሩ ዘውዴ። (1999)። የኢትዮጵያ ታሪክ ከ1847 እስከ 1983። አዲስ አበባ፣ አዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ ፕሬስ።

_____ ። (2000፣ የተሻሻለ ሁለተኛ እትም)። የኢትዮጵያ ታሪክ ከ1847 እስከ 1983። አዲስ አበባ፣ አዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ ፕሬስ።

ተክለ ጻዲቅ መኩሪያ። (1982)። አጼ ዮሐንስ እና የኢትዮጵያ አንድነት። አአ፣ ኩራዝ አሳታሚ።

አያልነህ ሙላቱ። (1977)። የሥነ ጽሑፍ ቅኝት። አዲስ አበባ፣ ንግድ ማተሚያ ቤት።

ኪዳነ ወልድ ክፍሌ። (1948)። መጻሕፊ ሰዋሰው ወግስ ወመዝገበ ቃላት ሓዲስ። አአ፣ አርቲስቲክ ማተሚያ ቤት።

_____ ። (1962)። መዝገበ ፊደላት ሴማውያን። ድሬዳዋ፣ ማኅተም ሚስዮን ካቶሊክ።

ደስታ ተክለ ወልድ። (1962)። ዐዲስ ያማርኛ መዝገበ ቃላት። አአ፣ አርቲስቲክ ማተሚያ ቤት።

ገብረየሱስ ኃይሉ። (1942)። ሓደ ዛንታ። አሥመራ፣ ቤት ማኅተም ጴጥሮስ ሢላ።

ጌታሁን መሰለ

ጌታሁን መሰለ። (ሰኔ 1996)። "የትግርኛ ሥነ ጽሑፍ ታሪክ፣ 1966 — 1993።" አዲስ አበባ፣ አዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ የድገረ ምረቃና ምርምር ትምህርት ቤት።

_____ ። (2006ሀ)። "ሓደ ዛንታ ዘመናዊው የትግርኛ ልቦለድ (ይዘትና ማንነት)"፣ በአዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ ከ14-15 ግንቦት፣ 2006 ዓ.ም. በተካሄደ 22ኛው የሂዩማኒቲ፣ ቋንቋዎች ጥናት፣ ጋዜጠኝነትና ኮሙኒኬሽን ኮሌጅ (CHLSJC) ዓመታዊ ኮንፈረንስ የቀረበ።

_____ ። (ሰኔ 2006ለ)። "የኢትዮጵያ ሥነ ጽሑፍ በትግርኛ፣ የሥነ ጽሑፍ ታሪክ እና ገናን የዘመን መንፈሶች ጊሳዊ ቅኝት።" አዲስ አበባ፣ አዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ የድገረ ምረቃና ምርምር ትምህርት ቤት።

ግርማቸው ተክለ ሃዋርያት። (2004)። "መግቢያ" በፊታውራሪ ተክለ ሃዋርያት ተክለ ማርያም ኦቶባዮግራፊ (የሕይወቴ ታሪክ)። አኣ፣ አኣዩ ፕሬስ።

Bader, Michael J. (2006). "The Psychology of Patriotism - Democratic Dialogue", Retrieved from www.Democraticdialogue.com/DDpdf/PDKBader.pdf, pp. 582 – 584

Bate, Jonathan. (October 2002). "The History of Literary History". Retrieved from [http://www.google.com/Literary History](http://www.google.com/Literary_History) Oxford University Press.

Berry, JW. (1999). "Aboriginal Cultural Identity", *the Canadian Journal of Native Studies* XIX, 1:1-36. Retrieved from www3.brandonu.ca/library/cjns/19.1/cjns19no1_pg1-36.pdf

**ኢትዮጵያዊነት እና ኢትዮጵያ በሓደ ዛንታ የቅድመ ኤርትራ
ሪፈረንደም ትግርኛ ልቦለድ**

- Brooks, Peter. (2001). *Troubling Confessions: Speaking Guilt in Law & Literature*. Chicago: University of Chicago.
- Chinweizu, Onwu Chekwa Jemiel and Ihechukwu Madubuike. (1980). *Toward The Decolonization of African Literature: African Fiction and Poetry and Their Critics*, Vol. I, Enugu, Nigeria: Fourth Dimension Publishing co. Ltd.
- Coupe, Laurence. (2001). “Kenneth Burke: Pioneer of Ecocriticism”, in *Journal of American Studies*. United Kingdom: Cambridge University Press, 35: 3, PP. 413 – 431.
- Culler, Jonathan. (1979). "Jacques Derrida," in *Structuralism and Since from Levi Strauss to Derrida*, Edited with Introduction by John Sturrock. Oxford, New York, Toronto, Melbourne: Oxford University Press, PP. 154-180.
- De Man, P. (1971). *Blindness and Insight*. New York: Oxford University Press.
- Derrida, Jaques. (1966). “Structure, Sign and Play in the Discourse of Human Sciences”, tr. Writing and Difference, in Philip Rice and Patricia Waung (Eds.). (2001, 4th ed.). *Modern Literary Theory: A Reader*. New York: Oxford University Press.
- Day, Gary. (2008). *Literary Criticism A New History*. Edinburgh: Edinburgh University Press Ltd.
- “Ecology and Literature”, Retrived from shodhganga.inflibnet.ac.in/bitstream/10603/522/9/09_chapter1.pdf
- Eco, Umberto. *Interpretation and Overinterpretation*. Cambridge: Cambridge Univeristy Press, 1992.

ጌታሁን መሰለ

Ghirmai Negash. (1999). *A History of Tigrinya Literature in Eritrea: The Oral and the Written (1890-1991)*. Universities Leiden, the Netherlands: Ridderprint, Ridderkerk.

_____. (2010, 2nd Ed.). *A History of Tigrinya Literature in Eritrea: The Oral and the Written (1890-1991)*. Foreward by Ntongela Masilela. Trenton: African World Press, Inc.

_____. (Trans.). (2013). *The Conscript: A Novel of Libya's Anticolonial War*. Athens: Ohio University Press.

Gramsci, Antonio. (1975, 6th Printing). *The Modern Prince and Other Writings*. New York: International Publishers.

Green, Keith and Jill LeBihan. (1996). *Critical Theory and Practice: A Coursebook*. London: Routledge.

Greenfield, Matthew. (2007). "Theorizing Novels", in *Framing Theory's Empire*, Edited by John Holbo. West Lafayette, Indiana: Parlor Press, PP. 126 – 127.

Habib, M. A. R. (2005). *A History of Literary Criticism: From Plato to the Present*. USA, UK, Australia: Blackwell Publishing.

Hailu Habtu. (1981). "Aspects of Tigrigna Literature (until 1974)", Thesis submitted for the Degree of Doctor of Philosophy at the School of Oriental and African Studies, University of London

_____. (2017). *Tigrigna Literature: Behinings to 1975*, Addis Ababa: B.S.P.E.

Hammond, Philip. (1999). "Cultural Identity and Ideology", Retrived from <http://myweb.Isb.ac.uk/philip-hammond/1999>.

Jensen, Robert. (2004). *Citizens of the Empire: The Struggle to Claim Our Humanity*; Concept of patriotism, UTS, Retrived from uts.cc.utexas.edu/~rjensen/freelance/CoEPatriotism.pdf

**ኢትዮጵያዊነት እና ኢትዮጵያ በሓደ ዛንታ የቅድመ ኤርትራ
ሪፈረንደም ትግርኛ ልቦለድ**

- Journal of Literary Theory*. (2013). Theories and Models of Literary Historiography, extended Submission Deadline of Call for Articles, March 15, 2013. Vol. 7, No. 1.
- Jung, C.G. (1953, Reprinted). *Modern Man In Search of a Soul*. Translated by W.S. Dell and Cary F. Baynes. London: Routledge & Kegan Paul Ltd.
- Klopper, S. (1992). *The art of Zulu-speakers in Northern-Natal Zululand: an investigation of the history of beadwork, carving and dress from shaka to Inkata*. Johannesburg: University of the Witwatersrand.
- Lukas, Edda. (2011). *Ethnicity in the Garden: Figuarations of Ecopastoral in Mexican American Literature*. John-F.-Kennedy_Institut für Nordamericastudien of Freie Universität Berlin. Berlin: PhD Dissertation.
- McLemee, Scott. (2007). “Preface: Framing Framing Theory’s Empire”, in *Framing Theory’s Empire*, ed. John Holbo. West Lafayette, Indiana: Parlor Press, PP. xi – xiv.
- Rice, Philip and Patricia Waugh. (Eds). (2001, 4th ed). *Modern Literary Theory: A Reader*. London: Hodder Arnold.
- Rosenblatt, Louise M. (1983, 4th Edn.). *Literature as Exploration*. New York: The Modern Language Association of America.
- Rossini, Conti C. (1928). “Introduzione”, in Mauro Da Leonessa P. Missionario Cappuccino, *Grammatica Analitica Dalla Lingua Tigray*. Roma: Tipografia Poliglotta Vaticana.
- Skura, Meredith. (1992). “Psychoanalytic Criticism”, *Redrawing the Boundaries*. Edited by Stephen Greenblatt and Giles Gunn. New York: The Modern Language Association of America, PP. 349 – 373.

ጌታሁን መሰለ

- “Some Principles of Ecocriticism”. Retrived from godl.evefiles.com/media/0912/Some_Principles.pdf
- Sötér, Istivan. (1973). *The Dilemma of Literary Science*. Hungary: Akademiai Kiado, Budapest.
- Stalin, J.V. (1954). *Marxism and the National Question*, from J.V. Stalin Works, Moscow: Foreign Languages Publishing House, Vol. 2.
- Stets, Jan E. and Peter J. Burke. (2000). “*Identity Theory and Social Identity Theory*”, in *Social Psychology*, Quarterly, Vol. 63, No.3, PP. 224 – 237.
- Stevick, Philip, (editor). (1967). *The Theory of the Novel*. New York: The Free Press A Division of MacMillan Publishing Co. Ltd., Inc.
- Wolfreys, Julian. (2004). *Critical Key words in Literary and Cultural Theory*. China: Palgrave Macmillan.
- Woodward, Kathryn, ed., (2002, Reprinted). *Identity and Difference*. London: Thousand Oaks, New Delhi: Sage Publications in association with the Open University.